

ŠTÁT AKO SUBJEKT MEDZINÁRODNÉHO PRÁVA

DIPLOMOVÁ PRÁCA

FRANTIŠEK EMMERT

TRNAVSKÁ UNIVERZITA V TRNAVE

PRÁVNICKÁ FAKULTA

Katedra medzinárodného práva a európskeho práva

Študijný odbor: právo

Študijný program: magisterský

Vedúci diplomovej práce: JUDr. Juraj Jankuv, PhD.

Dátum odovzdania práce: 2010-02-26

Dátum obhajoby:

TRNAVA 2010

Abstrakt

Ve své diplomové práci na téma *Stát jako subjekt mezinárodního práva* se pokouším popsat proces konstituování mezinárodněprávní subjektivity nových států podle současných pravidel koordinačního mezinárodního právního řádu, čili podle závazných právních norem i obyčejů mezinárodního práva, a na tomto procesu se snažím vymezit rozsah současného chápání mezinárodněprávní subjektivity státu v mezinárodním právu v obecném slova smyslu (s platností pro všechny státy). Práce je proto koncipována v „časové ose“ procesu vzniku nových států. První tematická kapitola *Stát a státní suverenita* je věnována definicím a výkladům základních pojmů a vymezení funkcí a typů států a forem jejich vzniku. Následuje kapitola *In statu nascendi a sebeurčovací právo* popisující genezi vznikající státní suverenity ještě ve stádiu před vznikem státu, kdy je rozhodujícím hybatel „národ“ – v převážně míře chápaný v etnickém významu. Ustanovení státu představuje vyústění dlouhodobých státoprávních aspirací politické a společenské reprezentace „národa“. Již v okamžiku vzniku nového státu, kterému se věnuji v kapitole *Konstituování nového státu a otázka sukcese*, do procesu jeho situování jako subjektu mezinárodního práva nabytého absolutní suverenitou vstupuje významný prvek: ostatní státy ve smyslu mezinárodního práva čili mezinárodní společenství. Otázka, do jaké míry ostatní státy ovlivňují etablování nového subjektu do společenství absolutních suverénů v koordinačním mezinárodním právním řádu, je tématem závěrečné kapitoly *Mezinárodní uznání*. Právě mezinárodní uznání a vstup do mezinárodních organizací, zejména OSN, podle mého názoru završuje konstituování mezinárodněprávní subjektivity každého nového státu. Ve své diplomové práci se snažím přijít s vlastními názory a úvahami zejména ve třech oblastech: (1) Pokouším se odpovědět na otázku, zda-li mezi základní a nezbytné znaky státu patří také jeho mezinárodní uznání, a pokud ano, v jakém rozsahu, a docházím k závěru, že skutečným státem (který je stabilním prvkem mezinárodního společenství a podílí se na normotvorbě mezinárodního právního řádu) může být pouze členská země OSN. (2) Dále se věnuji otázce uplatňování zásady *uti possidetis* při určování státních hranic nově vznikajících států, kterou ztotožňuji s tzv. historickým právem a nepovažuji ji za příliš demokratickou, ač logicky přispívá ke stabilitě mezinárodního právního řádu a usnadňuje sukcesi států. (3) Ve své práci se rovněž snažím upozornit na duální normu, se kterou mezinárodní společenství (zejména OSN) přistupuje ke vzniku nových států (v otázkách jejich mezinárodního uznání i sukcese), kdy základním dělítkem k odlišnému přístupu jsou nové státy vznikající v rámci procesu dekolonizace a mimo tento proces.

Klíčová slova: mezinárodní právo, *uti possidetis*, stát, státnost, suverenita, dekolonizace, *historické právo*, sukcese, mezinárodní smlouvy.

Abstract (in English)

My theses *State as a subject of international law* is focused on process of constitution of international subjectivity of new states according to current rules and habits of the international law. With the help of this process I would like to present an extent of present conception of international and legal subjectivity of the state and that generally in international law. This thesis is conceived in “time axis” of the process of new state formation. The first section *State and statehood* presents definitions and basic terms, functions and types of the states and form of their formation. The next part of the thesis is named *In statu nascendi and self-determined law* and describes genesis of new statehood in the period before state formation where the most important the people are. The part *Constitution of new state and question of success* describes process of declaration of new state and deal with the question of state succession. The question, how the other states can influence adaptation of new subject into international association, is the main subject of the last part of the work named *International acknowledgement*. In my thesis I would like to submit my opinions and views, especially in these fields: (1) I would like to answer the question if the international acknowledgement could be involved in main signs of the state. (2) I would like to comment on fundamental *uti possidentis* which I identify with historical law. (3) I comment dual norm for acceptance and success of the states which are formed during the decolonization and off it.

Key words: international law, *uti possidentis*, state, statehood, sovereignty, decolonization, *historical law*, succession, international treaties.

Předmluva

Samostatný tematický oddíl charakterizující *stát jako subjekt mezinárodního práva* tvoří nepostradatelnou součást většiny slovenských, českých i cizojazyčných učebnic mezinárodního práva veřejného. Většina dosud vydaných učebnic i odborných publikací přitom téma zpracovává komplexně v jeho plné obsahové šířce. Čili nezabývá se jen subjektivitou státu samotnou, ale také souvisejícími rozšiřujícími tématy, kterými jsou například znaky a funkce státu, problematika vymezení státního území, pohraniční režim, funkce a mandát vnitřních i zahraničních státních orgánů pro mezinárodní styk a další přidružené otázky.

Ve srovnání s těmito publikacemi jsem se ve své práci zaměřil pouze na jádro problematiky, čili na vývoj mezinárodněprávní subjektivity státu v jejím současném pojetí podle mezinárodněprávních obyčejů a v menší míře také podle nemnohých kodifikovaných mezinárodních úprav a to bez dalších přidružených podtémat stručně vyjmenovaných v předchozím odstavci.

Zvláště mě zajímá konstituování nových státních subjektů v dnešním světě po zániku bipolarity (po roce 1989) a jejich akceptování mezinárodním společenstvím. Právě na normotvorném procesu doprovázejícím vznik nových států a vytváření jejich mezinárodněprávní subjektivity se tuto subjektivitu pokouším ve své práci obecně popsat a její současné vnímání a reflexi okomentovat.

Věřím, že práce by mohla být přínosná nejen pro disciplínu *mezinárodní právo veřejné*, ale snad okrajově i pro obor *mezinárodní vztahy*. Právě v problematice mezinárodněprávní subjektivity států a v normotvorném procesu koordinačního mezinárodního právního řádu se obě disciplíny setkávají. Reálně prosazovaná geopolitika, která je předmětem zájmu mezinárodních vztahů, zakládá ve svých důsledcích nové mezinárodněprávní obyčeje, které jsou předmětem zájmu a materiálním pramenem mezinárodního práva veřejného, tyto obyčeje pak jako v uzavřeném kruhu zase zpátky ovlivňují s určitým zpožděním a v menší intenzitě reálnou geopolitiku, kdy usměrňují politicky a mocensky motivované chování států.

Moji práci lze chápat také jako komentovaný rozbor vybraných otázek mezinárodněprávní subjektivity států a normotvorby nových obyčejů mezinárodního práva veřejného v kontextu vytváření, konstituování a etablování nových států v období po roce 1989.

Obsah

Abstrakt	2
Abstract (in English)	3
Předmluva	4
Obsah	5
I. Úvod.....	7
II. Stát a státní suverenita.....	9
1. Státní suverenita	10
2. Účast v mezinárodním společenství.....	13
3. Práva a povinnosti států	15
4. Typy států	17
5. Formy vzniku nového státu.....	19
III. In statu nascendi a sebeurčovací právo	22
1. Pojem „národ“	24
2. Mezinárodněprávní subjektivita před vznikem státu.....	27
3. Sebeurčovací právo národa	29
4. Uti possidetis na principu „historického práva“.....	33
IV. Konstituování nového státu a otázka sukcese	36
1. Tvorba státního občanství	38
2. Kontinuita a nástupnictví státu (podle vídeňských úmluv).....	41
V. Mezinárodní uznání	42
1. Uznání ze strany jiných států	44
2. Přijetí do mezinárodních organizací a za člena OSN	47
3. Problematika mezinárodně neuznaných států	50

VI. Závěr	54
Seznam použité literatury	56

I. Úvod

Ve své diplomové práci na téma *Stát jako subjekt mezinárodního práva* se chci věnovat mezinárodněprávní subjektivitě státních útvarů z hlediska jejího vývoje při vzniku, konstituování a plném etablování nového státního subjektu, tj. v posloupnosti od základních předpokladů pro vznik mezinárodněprávní subjektivity a prvních projevů vůle po vlastní státnosti až po plné konstituování státu a jeho ukotvení v mezinárodním společenství. Struktura a vnitřní členění práce odpovídá tomuto pojetí zpracování tématu: vznik a vývoj mezinárodní subjektivity státu v kontextu konstituování nového státního útvaru.

V práci se snažím zachytit současný stav, platný pro přelom 20. a 21. století (přesněji v období po skončení tzv. studené války čili po roce 1989). Součástí některých kapitol je samozřejmě i nezbytný exkurz do starších období, ve kterých vznikaly mezinárodněprávní obyčejy a byly přijímány mezinárodněprávní normy upravující současný právní režim subjektivity států a tvorby nových státních útvarů.

Nejvíce mě zajímá otázka, jak do procesu konstituování nového státního útvaru a jeho subjektivity vstupují ostatní subjekty mezinárodního práva (jiné státy jako již existující absolutní suveréni mezinárodního práva), do jaké míry mohou její tvorbu ovlivnit, usměrnit podle současných mezinárodněprávních obyčejů, vynutit si postup podle mezinárodněprávních norem či dokonce zabránit jejímu prosazení, pokud vznik nového státu není v souladu s jejich geopolitickými mocenskými zájmy. Chtěl bych najít odpověď na otázku, zdali je vliv ostatních subjektů mezinárodního práva na vznik a etablování nového státu rozhodující a do jaké míry je proces utváření nových státních útvarů v současném světě podřízen mezinárodněprávním obyčejům a normám.

V první části práce jsou vymezeny základní pojmy jako stát, státní suverenita a jiné. Jsou zde také osvětleny základní principy a zásady mezinárodního práva a jmenovány nejdůležitější mezinárodněprávní dokumenty, které mají význam pro mezinárodněprávní subjektivitu států.

Následuje hlavní část práce, ve které je popsán a okomentován vznik a vývoj mezinárodněprávní subjektivity nově utvářeného státu od její počáteční geneze až po plné mezinárodní uznání státu.

Kapitola *In statu nascendi a sebeurčovací právo* je věnována genezi mezinárodněprávní subjektivity ještě v období před samotným konstituováním nového

státního útvaru. V této fázi je proces utváření státní subjektivity závislý pouze od vůle subjektu (nejčastěji národa nebo jeho politické reprezentace), který o státnost usiluje.

Navazuje kapitola *Konstituování nového státu a otázka sukcese*, ve které se soustředím na situování státní subjektivity v rozhodujícím okamžiku vzniku nového státu. V této fázi již do procesu tvorby subjektivity nového státu vstupují i ostatní subjekty mezinárodního práva (jiné státy), které si skrze mezinárodněprávní úpravu sukcese zajišťují své stávající zájmy na území nově vznikajícího státu.

Proces konstituování a situování mezinárodněprávní subjektivity nového státu završuje mezinárodní uznání ze strany ostatních států a přijetí za člena mezinárodních organizací, čemuž se věnuji v kapitole *Mezinárodní uznání*. Zde je účast ostatních subjektů mezinárodního práva na etablování nového státu v mezinárodním společenství více než zřejmá.

Diplomovou práci končím závěrem, ve kterém se pokouším odpovědět na otázky, které jsem načrtl v této kapitole a které detailně rozvíjím v hlavní části textu.

II. Stát a státní suverenita

V této tematicky první kapitole bych rád vysvětlil základní pojmy, se kterými budu v dalších částech textu volně pracovat a užívat je v rozšiřujících úvahách a také bych rád nastínil okruh základních pravidel, na kterých je postaveno současné fungování koordinovaného mezinárodního právního řádu, zejména ve vztahu k mezinárodněprávní subjektivitě státních útvarů.

Považuji za nezbytné začít u definice základních pojmů, jako jsou stát a státní suverenita, a jmenovat jejich primární znaky podle učenic mezinárodního práva veřejného. Budu se v této souvislosti věnovat také otázce klasifikace státních úvarů a forem jejich vzniku.

Za stěžejní téma této úvodní části své diplomové práce považuji expozici do problematiky mezinárodněprávní subjektivity (zvláště nově vznikajících států) v kontextu současných norem mezinárodního práva a zejména z hlediska její akceptace ze strany stávajících absolutních suverénů mezinárodního práva (čili stávajících mezinárodně uznaných států), viz podkapitola *Účast v mezinárodním společenství*. S tímto tématem pak úzce souvisí také obsah základních práv a povinností států podle současných kodifikovaných norem mezinárodního práva, kterým je věnována další z podkapitol.

1. Státní suverenita

Stát je nejobvyklejším a nejčastějším příkladem subjektu mezinárodního práva a dosud prakticky jediným typem subjektu, který se podílí na normotvorbě koordinačního mezinárodního právního řádu. Narozdíl od mezinárodních organizací a ostatních subjektů vystupuje v mezinárodním právu v roli absolutního suveréna, jehož suverenita není odvozena ani závislá od jiného subjektu.

Podle časové klasifikace subjektů mezinárodního práva patří k subjektům trvalým¹. Mezinárodně uznávaný stát má podle mezinárodního práva veřejného, včetně jeho kodifikované součásti², dokonce „nezrušitelný“ statut na základě zásady svrchované rovnosti států³, principu nedotknutelnosti státní suverenity a neměnitelnosti státních hranic⁴. Těmito obsahovými prvky se mezinárodněprávní subjektivita státu liší od subjektivity všech ostatních subjektů mezinárodního práva, které mají subjektivitu pouze odvozenou (mezinárodní organizace), přechodnou (politické reprezentace) či částečnou (jednotlivci, nadnárodní společnosti a nevládní mezinárodní organizace)⁵.

Za znaky státu jako subjektu, kterému přísluší mezinárodněprávní subjektivita a tudíž i způsobilost k právům a právním úkonům státu v mezinárodním právu, většina učebnic mezinárodního práva veřejného uvádí tři následující: (1) geograficky vymezené území, (2) stálé obyvatelstvo a (3) výkon veřejné moci (čili vlastní vnitrostátní právní řád).

---

¹ ČEPELKA, Č., ŠTURMA, P. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha : C.H.Beck, 2008. 49-50 s. ISBN 978-80-7179-728-9.

² ONDŘEJ, J., POTOČNÝ, M. *Obecné mezinárodní právo v dokumentech*. 2. doplněné vydání. 2-33 s. Praha: C.H. Beck, 2004. ISBN 80-7179-814-2.

³ ONDŘEJ, J., POTOČNÝ, M. *Obecné mezinárodní právo v dokumentech*. 2. doplněné vydání. 6-7 s. Praha: C.H. Beck, 2004. ISBN 80-7179-814-2.

⁴ *Deklarace zásad mezinárodního práva týkající se přátelských vztahů a spolupráce mezi státy* přijatá Valným shromážděním OSN v roce 1970

⁵ DAVID, V. – SLADKÝ, P. – ZBOŘIL, F. *Mezinárodní právo veřejné*. 3. doplněné a přepracované vydání. 125-141 s. Praha : Linde, 2006. ISBN 80-7201-628-8.

Podmínka území a stálého obyvatelstva stojí ve vzájemné souvislosti. K jejímu vysvětlení je potřebný krátký exkurz do historie, jak se současná forma mezinárodněprávní subjektivity státu v minulosti vyvíjela směrem k dnešnímu pojetí.

Moderní chápání státu a jeho suverenity je odvozeno od konstituování národních států (v občanském pojetí) fixovaných k jasně vymezenému geografickému území v průběhu 17. až 19. století. Zatímco ve středověku byla suverenita veřejné moci odvozena od panovníka a na vrcholu evropské mocenské hierarchie stál papež, v období po *Vestfálském míru* (1648) nejprve protestantské a posléze i katolické státy nabyly vlastní absolutní suverenity nezávislé na církvi a následně i na vládnoucích dynastiích. V rámci dlouhého procesu přijímání ústav a proměny absolutistických monarchií⁶ v monarchie konstituční veřejná moc v jednotlivých státech v rostoucí míře přecházela do rukou občanů (stálých obyvatel) a jejich volených zástupců (přestože rovné a všeobecné volební právo se definitivně prosadilo až na počátku 20. století). Proces vytváření států na národním základě jako absolutních suverénů byl zakončen již počátkem 19. století.

Snaha o vytváření teokratických států či států postavených na dynastických vztazích, sociální myšlence⁷ či jiné ideologii byla v koordinačním mezinárodním právním řádu a v jeho normotvorbě zcela zásadně odmítnuta⁸ (viz kapitola *Kontinuita právního řádu a sukcese*).

Každý stát musí mít vymezené území (státní území) a stálé obyvatele (státní občany). Absolutní suverenita státu sahá tam, kam jeho vnitrostátní právní řád čili výkon veřejné moci, který je další podmínkou pro mezinárodněprávní subjektivitu státu. Tato podmínka odpadá pouze v případě, kdy veřejná moc nemůže být vykonávána v důsledku cizí okupace. V takovém případě veřejnou moc představují exilové orgány okupovaného státu.

Vnitrostátní řád musí být zcela nezávislý na jiném vnitrostátním řádu. Pokud by byl podřízen jinému právnímu řádu, nejednalo by se o stát, ale o federální jednotku (popřípadě kanton) nebo o závislé území (zámořský departement, kolonii, závislý stát, území pod mandátní správou či protektorát).

---

⁶ Dnes existují jen dvě absolutistické monarchie: Saudská Arábie a Omán. Přísluší jim všechna práva a povinnosti států podle mezinárodní úmluvy z roku 1933.

⁷ SSSR a ostatní země s komunistickými režimy se sice prohlašovaly za „beztřídní státy dělníků a rolníků“, avšak jako subjekty mezinárodního práva vystupovaly na obvyklém „národním“ základě. SSSR od r. 1934 (od přijetí do Společnosti národů) a ostatní už dokonce od převzetí moci komunisty (koncem 40. let 20. století).

⁸ Jisté specifikum v tomto ohledu představují pouze Izrael a Vatikán, avšak i tyto státy vystupují v koordinačním mezinárodním právním řádu jako subjekty vymezené státním územím, stálým obyvatelstvem, výkonem veřejné moci a způsobilostí vstupovat do mezinárodních vztahů jako ostatní státy.

Někteří právní teoretici ve svých publikacích připojují ještě čtvrtý znak státnosti⁹ a totiž způsobilost vstupovat do mezinárodních vztahů. Tato způsobilost sama o sobě není vázána na podmínku plného mezinárodního uznání. Do mezinárodních vztahů může vstupovat i mezinárodně neuznaný státní útvar či závislý útvar, který ke státní suverenitě teprve směřuje. Tato způsobilost má podle mého názoru ryze materiální povahu. Způsobilostí vstupovat do mezinárodních vztahů je nabytý takový subjekt mezinárodního práva, který reálně existuje. Vzhledem ke specifčnosti tohoto čtvrtého znaku státnosti se mu blíže věnuji samostatně až v následující podkapitole *Účast v mezinárodním společenství* a dále také v kapitole *Mezinárodní uznání*.

Absolutní suverenita státu je omezena pouze při jeho vzniku a konstituování, kdy její tvorba odvisí také od vůle ostatních států – absolutních suverénů, zda nový sobě rovný subjekt mezinárodního práva akceptují či nikoliv a zda mu přiznají obvyklá práva a povinnosti státu. Podrobněji je tato otázka rozebrána v následující podkapitole *Účast v mezinárodním společenství* a zejména pak v závěrečné tematické kapitole *Mezinárodní uznání*.

Absolutní suverenitu státu omezuje svým vnějším působením rovněž suverenita ostatních států a dále také mezinárodní smluvní závazky, ke kterým stát z vlastní vůle přistoupil.

Pro úplnost tématu bych chtěl ještě doplnit, že stát a jeho instituce mají v právním systému povahu „právnícké osoby“.

---

⁹ Reflektují ho prakticky všechny české i slovenské učebnice mezinárodního práva veřejného ve svých přehledech znaků států.

2. Účast v mezinárodním společenství

Každý subjekt mezinárodního práva charakterizovaný územím, stálým obyvatelstvem a výkonem veřejné moci vstupuje do vztahů a vazeb s ostatními subjekty mezinárodního práva (především se státy a mezinárodními organizacemi) bez ohledu na skutečnost, zdali je ostatními členy mezinárodního společenství závazně (*de iure*) uznán jako stát či nikoliv. I bez uznání mu přísluší přinejmenším částečná subjektivita (podobně jako například závislým státům, nadnárodním společenstvem či nevládním mezinárodním organizacím), protože v mezinárodním právním řádu fakticky vystupuje jako činitel.

Odborná obec se ale neshoduje v názoru, zdali je možné takový subjekt považovat za stát s plnou mezinárodněprávní subjektivitou nebo zda k tomu musí splňovat ještě čtvrtou náležitost: závazné mezinárodní uznání ze strany ostatních států.

Historicky existují dvě koncepce, které rozdílně chápou okamžik vzniku státu a od něj odvozenou mezinárodněprávní subjektivitu s příslušnou způsobilostí k právům a povinnostem státu. Podle *deklaratorní teorie* (faktické) stát vzniká už svým pouhým faktickým konstituováním bez ohledu na vůli ostatních států. Ostatně takto se v minulých staletích utvářely všechny státy, které na počátku 20. století vystupovaly (a dodnes vystupují) v roli absolutních suverénů. Stoupencem *deklaratorní teorie* byl například i český právní teoretik Vladimír Outrata, podle kterého „nově vzniklý stát se stává již faktem svého vzniku subjektem mezinárodního práva, pokud jde o základní práva a povinnosti států“¹⁰.

Konstitutivní koncepce (právní), vycházející ze starší tzv. vídeňské školy, naopak spojuje vznik státu až s jeho závazným uznáním ze strany ostatních států. Stát podle ní musí vzniknout v souladu s mezinárodním právem a podle jeho pravidel, nikoliv jen z vlastní vůle. Ke stoupencům této teorie patří i Jiří Malenovský, podle kterého je podmínkou mezinárodněprávní subjektivity státu až „způsobilost územní jednotky vstupovat do mezinárodněprávních poměrů“¹¹.

Dovolil bych si vlastní závěr. Není-li subjekt charakterizovaný územím, stálým obyvatelstvem a výkonem veřejné moc uznán ostatními členy mezinárodního společenství za

---

¹⁰ OUTRATA, V. *Mezinárodní právo veřejné*. 95 s. Praha: Orbis, 1960.

¹¹ MALENOVSKÝ, J. *Mezinárodní právo veřejné. Obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště k právu českému*. 5. podstatně upravené a doplněné vydání. 70 s. Brno : Doplněk a Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4474-6.

stát, buduje si vztahy s ostatními subjekty mezinárodního práva jen na základě separátních jednostranných a dvoustranných prvních aktů přijímaných ve vzájemných vztazích *ad hoc*. Je-li uznán, stává se dalším plnohodnotným subjektem mezinárodního práva jako absolutní suverén, se všemi právy a povinnostmi státu¹² a dokonce se jako absolutní suverén spolupodílí na normotvorbě koordinačního mezinárodního právního řádu. Z čehož plyne, že se přiklání spíše ke koncepci konstitutivní, byť se dnes v odborné obci jedná spíše o menšinový názor.

Pokud se přesuneme do reálné geopolitiky, musíme konstatovat, že v praxi je prosazován jednoznačně konstitutivní přístup. Stávající státy se vzniku nových států ve vlastním zájmu brání a jejich vznik se snaží usměrnit a koordinovat mezinárodními pravidly a normami, které samy vytvářejí prostřednictvím obyčejů (viz kapitola *Mezinárodní uznání*).

---

¹² Úmluva o právech a povinnostech států. 1933.

3. Práva a povinnosti států

Mezinárodní právní řád, který upravuje vztahy mezi jednotlivými subjekty mezinárodního práva, je právními teoretiky označován za koordinační¹³. Narozdíl od vnitrostátního řádu mu schází (volený) zákonodárce i činitel s donucovací pravomocí. Mezinárodní společenství zůstává neorganizované a dovoluji si doplnit, že funguje bez demokratických mechanismů a principů. Normotvůrci jsou výhradě státy disponující absolutní suverenitou, rozhodujícím činitelem zůstávají jejich geopolitické zájmy a mocenský vliv. Prameny mezinárodního práva veřejného proto mají převážně materiální povahu a nemnohé kodifikované právní normy jsou téměř výhradně dispozitivní. Nejčasnější právní normu představují obyčeje. Proces kodifikace mezinárodního práva veřejného stojí i na začátku 3. tisíciletí teprve na svém prvopočátku.

Dokonce i samotná definice státu a vymezení jeho způsobilosti k právům a právním úkonům v mezinárodním právu a také obsah práv a povinností státu dodnes zůstávají upraveny pouze jedinou mezinárodní smlouvou a to *Úmluvou o právech a povinnostech států* z roku 1933. Základní zásady a principy vztahů mezi státy pak upravuje ještě *Charta Organizace spojených národů* (OSN) z roku 1945 a *Deklarace zásad mezinárodního práva týkající se přátelských vztahů a spolupráce mezi státy*¹⁴. Tím je výčet mezinárodních dokumentů upravujících nejzákladnější principy vymezení států a mezistátních vztahů vyčerpán. Ostatní mezinárodní úmluvy již upravují pouze vybrané konkrétní partikulární otázky.

Jak již bylo zmíněno v předchozí podkapitole *Účast v mezinárodním společenství*, právní teoretici se neshodují v otázce definice státu jako plnohodnotného subjektu mezinárodního práva se způsobilostí k právům a právním úkonům. Zatímco tři základní náležitosti státu vyplývají ze současné mezinárodněprávní teorie i ze zmíněné úmluvy zcela jednoznačně (území, obyvatelstvo a výkon veřejné moci), otevřenou otázkou zůstává případná čtvrtá náležitost a totiž závazné uznání státu ostatními členy mezinárodního společenství.

Úmluva o právech a povinnostech států z roku 1933 nastíněnou otázku řeší na první pohled dvojznačně. Ustanovení obsažená ve čl. 1 a ve čl. 3 se ve svém obsahu zdánlivě rozcházejí.

---

¹³ ČEPELKA, Č., ŠTURMA, P. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha : C.H.Beck, 2008. Úvod. ISBN 978-80-7179-728-9.

¹⁴ Valné shromáždění OSN ji přijalo bez hlasování 24. října 1970.

Ve článku 1 jsou taxativně vyjmenovány znaky státu jako subjektu mezinárodního práva, mezi kterými je v bodě d) uvedena také „způsobilost vstupovat do vztahů s jinými státy“¹⁵. Zvolená formulace umožňuje odchýlný výklad. Podmínka závazného uznání ze strany jiných subjektů z ní podle mého názoru sice nevyplývá, avšak předpokládá se přinejmenším jistý respekt ze strany jiných států.

Naproti tomu ve článku 3 se naopak doslovně a naprosto srozumitelně stanoví, že „politická existence státu nezávisí na uznání jinými státy“¹⁶ a další ustanovení ve článku 3 dokonce přiznávají státu právo bránit svou územní celistvost ještě před svým uznáním za stát ze strany ostatních zemí. Články 6 a 7 úmluvy dále navíc upravují metody a podmínky uznávání nového státu a ani z formulace jejich ustanovení nevyplývá, že by okamžik vzniku nového státu byl vázán na jeho mezinárodní uznání.

Z textu úmluvy podle mého názoru zcela jednoznačně vyplývá upřednostnění deklaratorní doktríny.

Ačkoliv *Úmluva o právech a povinnostech států* vznikla v roce 1933 pouze jako regionální multilaterální dokument, přesto vnesla do mezinárodního koordinačního právního řádu univerzálně použitelná pravidla, čímž předběhla svou dobu o celá desetiletí. Ustanovení úmluvy se v následujících letech (ještě před vznikem OSN) transformovala ve všeobecně akceptovaný mezinárodní obyčej. S plným respektem k tomuto dokumentu byly později koncipovány i obdobné dokumenty OSN.

---

¹⁵ ONDŘEJ, J., POTOČNÝ, M. *Obecné mezinárodní právo v dokumentech*. 2. doplněné vydání. 17 s. Praha: C.H. Beck, 2004. ISBN 80-7179-814-2.

¹⁶ ONDŘEJ, J., POTOČNÝ, M. *Obecné mezinárodní právo v dokumentech*. 2. doplněné vydání. 17 s. Praha: C.H. Beck, 2004. ISBN 80-7179-814-2.

4. Typy států

Učebnice a odborné publikace mezinárodního práva veřejného klasifikují státy ze dvou hledisek. Podle suverenity je dělí na *suverénní* a *závislé* a podle vnitřního uspořádání na *jednotné* a *složené*¹⁷. Hned v úvodu je nutné připomenout, že subjektem mezinárodního státu se všemi právy a povinnostmi státu jsou pouze státy suverénní.

Suverénní státy jsou absolutními suverény v koordinačním mezinárodním právním řádu a podílejí se na jeho normotvorbě, zatímco závislé státy mají pouze částečnou mezinárodněprávní subjektivitu omezenou suverenitou států, na nichž jsou závislé. Závislými státy jsou zejména kolonie, zámořská a obdobě definovaná území¹⁸, území pod mandátní správou a protektoráty¹⁹, které k vlastní absolutní suverenitě teprve směřují.

Důležité je také negativní vymezení. Závislými státy nejsou britská dominia, členské země Evropské unie ani státy pod dočasnou správou OSN či EU. Oficiální hlavou britských dominií sice zůstává britská královna zastoupená guvernérem, avšak všechna dominia mají vlastní ústavy či základní zákony, podle kterých je zdrojem veškeré veřejné moci lid, a fakticky v mezinárodních vztazích vystupují jako zcela nezávislé státy. Ani supranacionalita Evropské unie nepopírá suverenitu jednotlivých členských zemí. Suverénní zůstávají i země, na jejichž správě se dočasně podílejí jiné země s mandátem OSN, NATO či EU²⁰.

Mezi suverénními státy jednoznačně převažují státy jednotné nad složenými. Mezi jednotné státy přitom patří i naprostá většina současných federací a států se spolkovým uspořádáním, neboť jejich vnější státní suverenity zůstává nedělitelná a v mezinárodních vztazích vystupují pouze jako jeden subjekt mezinárodního práva²¹. Naproti tomu existují i státní úvary složené z více států (tzv. soustátí), kdy „jak ústřední stát (...), tak i jednotlivé části složeného státu vystupují jako subjekty mezinárodního práva s různým rozsahem

---

¹⁷ POTOČNÝ, M., ONDŘEJ, J. *Mezinárodní právo veřejné : zvláštní část*. 5. doplněné a rozšířené vydání. 17-20 s. Praha : C.H. Beck, 2006. ISBN 80-7179-536-4.

¹⁸ V dnešním světě existuje asi patnáct závislých států.

¹⁹ Na současné politické mapě světa prakticky neexistují.

²⁰ Např. Somálsko, Afghánistán, Irák, Kosovo nebo Bosna a Hercegovina.

²¹ Například: USA, Německo, bývalé Československo, Jugoslávie nebo Rakousko-Uhersko.

mezinárodněprávní způsobilosti k právům a právním úkonům.“²² Klasickým příkladem jsou konfederace, které však existují spíše jen v právní teorii. V praxi se složené státy s rozloženou mezinárodní subjektivitou hledají velmi obtížně. Jedinou skutečnou konfederací a složeným státem v pojetí mezinárodního práva je dnes soustátí Senegal a Gambie. V 60. letech 20. století se k tomuto modelu nejvíce blížila Sjednocená arabská republika spojující Egypt a Sýrii. Například švýcarská konfederace je dnes spíše federací, byť jednotlivým kantonům přísluší určitá mezinárodněprávní subjektivita, avšak nikoliv na úrovni států. Dokonce i některé spolkové státy a federace umožňují spolkovým zemím a federálním jednotkám, aby samy rozvíjely vztahy s jinými státy, avšak pouze ve vymezené oblasti zájmů a se souhlasem centrální vlády.

Účelové specifikum představoval ve 20. století Sovětský svaz, který byl formální federací, avšak dvě jeho svazové republiky, Bělorusko a Ukrajina, se svým rovněž ryze formálním postavením blížily konfederaci. V OSN měly dokonce své vlastní zastoupení, což byl příklad rozdělení mezinárodněprávní subjektivity mezi „centrum“ a územní jednotku soustátí.

Pro úplnost je nutné opět zmínit také negativní vymezení složených států. Složeným státem není Evropská unie, Společenství nezávislých států ani rusko-běloruské „soustátí“. Všechny členské země těchto mezinárodních organizací, celních unií a politických seskupení vystupují samostatně jako jednotlivé subjekty mezinárodního práva. Složeným státem v minulosti nebyly ani dnes již neexistující personální unie.

---

²² POTOČNÝ, M., ONDŘEJ, J. *Mezinárodní právo veřejné : zvláštní část*. 5. doplněné a rozšířené vydání. 18 s. Praha : C.H. Beck, 2006. ISBN 80-7179-536-4.

5. Formy vzniku nového státu

Mezinárodní právo veřejné nijak nevymezuje ani neupravuje okolnosti vzniku nového státu²³. Podmínky pro postup při konstituování nového státu nestanoví ani *Úmluva o právech a povinnostech států* z roku 1933 ani *Charta OSN*. V klasifikaci forem vzniku nových států proto volně přecházíme spíše do disciplíny mezinárodních vztahů. Přesto i většina učebnic mezinárodního práva tyto formy zmiňuje, byť podle mého názoru nikoliv vyčerpávajícím způsobem. Dovolil bych si proto výčet forem doplnit a rozšířit vlastní úvahou.

Nové státní útvary jako subjekty mezinárodního práva vznikají:

- (1) *Spojením*²⁴ (fúzí) existujících států v jeden nový celek. Touto cestou vzniklo relativně málo států a příklady bychom našli spíše jen v historii (např. sjednocení Německa a Itálie ve druhé polovině 19. století, ve druhé polovině 20. století tou cestou vznikla Senegal-Gambie, Sjednocená arabská republika, sjednocený Jemen a dále několik států v rámci dekolonizace Afriky).
- (2) *Rozdělením*²⁵ existujícího státu na více nových celků, kdy dosavadní stát zcela zaniká. Výrazně častější forma vzniku států ve 20. a 21. století. K rozdělení v převážné většině dochází na principu předchozího vnitřního teritoriálního členění složených států, kdy se z dosavadních vnitřních územních celků (nejčastěji federálních územních jednotek) stávají samostatné státy. Touto cestou vznikaly nové státy zejména v 90. letech 20. století ve východní Evropě v souvislosti s rozpadem Československa a v poslední fázi také Sovětského svazu (rozpad v roce 1992) a Jugoslávie (rozdělení na Srbsko a Černou Horu v roce 2006).

---

²³ POTOČNÝ, M., ONDŘEJ, J. *Mezinárodní právo veřejné : zvláštní část*. 5. doplněné a rozšířené vydání. 21 s. Praha : C.H. Beck, 2006. ISBN 80-7179-536-4.

²⁴ DAVID, V. – SLADKÝ, P. – ZBOŘIL, F. *Mezinárodní právo veřejné*. 3. doplněné a přepracované vydání. 149 s. Praha : Linde, 2006. ISBN 80-7201-628-8.

²⁵ DAVID, V. – SLADKÝ, P. – ZBOŘIL, F. *Mezinárodní právo veřejné*. 3. doplněné a přepracované vydání. 149-150 s. Praha : Linde, 2006. ISBN 80-7201-628-8.

- (3) *Odštěpením* (secesí)²⁶ části území existujícího státu, na kterém se situuje nový stát, avšak původní stát i navzdory ztrátě části svého území nadále existuje. Odštěpení patří společně s rozdělením k nejčastějším formám vzniku nového státu. Odštěpením vznikla drtivá většina států v Latinské Americe, které vystoupily ze svazku se Španělskem, zámořské anglosaské země (zejména USA) a rovněž Pákistán a Bangladéš, když opustily svazek s Indií. Odštěpením vznikla také většina států na území bývalé Jugoslávie (Slovinsko, Chorvatsko, Bosna a Hercegovina, Makedonie a Kosovo) a Sovětského svazu (zejména Pobaltí).

Proces vzniku mnoha států je současně kombinací více z výše uvedených forem, v některých případech dokonce všech tří. Například vznik Československa v roce 1918 doprovázelo rozdělení Rakousko-Uherska, odštěpení Slovenska a Podkarpatska od Uherska a Těšínska od Německa a spojení všech čtyř celků (českých zemí, Těšínska, Slovenska a Podkarpatska) v jeden nový stát. Ještě komplikovanější příklad tehdy představovala vznikající královská Jugoslávie.

- (4) *Prvotním osídlením*²⁷ vznikly v podstatě pouze tři státní útvary ještě před dokončením procesu evropské kolonizace subsaharské Afriky na konci 19. století. Jednalo se o Libérii v západní Africe a dvě búrské republiky Transvaal a Oranžsko na jihu Afriky.

Existují státy, které podle jejich vzniku nelze s jistotou zařadit do žádné z výše uvedených kategorií. Například Izrael se na politické mapě situoval formou odštěpení od Palestiny, avšak nevznikl by bez předchozího masového přílivu nových obyvatel do této země, čili o klasické odštěpení se nejednalo. Za specifikum považují také britská dominia, která s výjimkou Jihoafrické republiky *de iure* nikdy nevystoupily ze svazu s dnes již fakticky neexistujícím britským impériem, přesto jim minimálně od konce druhé světové války a jejich vstupu do OSN přísluší plná mezinárodní subjektivita státu²⁸.

Výše uvedený výčet forem vzniku nového státu, převzatý z učebnic mezinárodního práva veřejného a učebnic mezinárodních vztahů, je podle mého názoru pouze jednou

---

²⁶ DAVID, V. – SLADKÝ, P. – ZBOŘIL, F. *Mezinárodní právo veřejné*. 3. doplněné a přepracované vydání. 150 s. Praha : Linde, 2006. ISBN 80-7201-628-8.

²⁷ POTOČNÝ, M., ONDŘEJ, J. *Mezinárodní právo veřejné : zvláštní část*. 5. doplněné a rozšířené vydání. 21 s. Praha : C.H. Beck, 2006. ISBN 80-7179-536-4.

²⁸ Jedná se o Kanadu, Austrálii a Nový Zéland.

kategorií klasifikace a to z hlediska formy. Myslím si, že pro účel této práce mají opodstatnění ještě další dvě kategorie klasifikace.

1. Třídění z hlediska výslovné mezinárodněprávní opory k dosažení státnosti v deklaracích OSN:

a) velká většina nových států vznikla ve druhé polovině 20. století v rámci procesu *dekolonizace*, kdy mezinárodní společenství jejich vznik předpokládalo a v mezinárodněprávních dokumentech přijatých OSN²⁹ jejich vzniku vyslovilo plnou podporu,

b) ostatní státy vznikající *mimo proces dekolonizace* nemají pro své konstituování zvláštní výslovnou oporu v mezinárodněprávních dokumentech mezinárodního společenství³⁰.

2. Třídění z hlediska konsensu nově vznikajícího státu se státem (či státy), na jejichž území vzniká, a to na:

a) nové státy vznikající *dohodou* (nejčastěji při rozdělení státu)³¹,

b) nové státy vznikající *proti vůli* států, na jejichž území vznikají (nejčastěji při odštěpení)³²,

c) nové státy vznikající *vynuceným nástupnictvím*³³.

---

²⁹ Charta OSN (1945), Deklarace zásad mezinárodního práva týkající se přátelských vztahů a spolupráce mezi státy (1970) a zejména Deklarace o poskytnutí nezávislosti koloniálním zemím a národům (1960)

³⁰ Jedinou oporu představuje Zásada rovných práv a sebeurčení národů obsažená v Deklaraci zásad mezinárodního práva týkající se přátelských vztahů a spolupráce mezi státy (1970)

³¹ Např. vznik Slovenské republiky v roce 1993.

³² Např. vznik Kosova v roce 2008.

³³ Např. vznik Rakouska po roce 1918.

III. In statu nascendi a sebeurčovací právo

V této kapitole bych se chtěl věnovat mezinárodní subjektivitě ne-státních subjektů mezinárodního práva, které teprve směřují ke konstituování státnosti, ve fázi *in statu nascendi* a popsat genezi jejich státní suverenity v této periodě.

Nejprve bude třeba vymežit základní pojem: národ, neboť státy vznikají výhradně jen na národně-územním principu, jak bylo vysvětleno v předchozí kapitole. „Národ“ hraje při utváření státu rozhodující roli. Státy nemohou vznikat bez deklarované vůle „národů“, které je budou obývat. Vznik nových států je v dnešním světě součástí demokratizačního procesu, byť podle mého názoru s velmi zřetelnými nedostatky, kterým se budu věnovat v několika následujících podkapitolách, zejména v podkapitolách týkajících se sebeurčovacího práva a uplatňování titulu *uit possidetis*.

V první podkapitole věnované definici „národa“ bych chtěl popsat také pojem částečné a podmíněné mezinárodněprávní subjektivity „národa“ usilujícího o vlastní státnost podle současných norem a obyčejů mezinárodního práva veřejného a okrajově zmínit i částečnou mezinárodněprávní subjektivitu dalších ne-státních subjektů, především politické reprezentace „národa“ bez vlastního státu. Naproti tomu mezinárodněprávní subjektivitě vlád, povstalců či válečných stran ve vnitrostátním konfliktu se v této práci věnovat nebudu s ohledem na to, že přímo nesouvisí s tématem, kterým se ve své práci zabývám především.

Druhé významné téma této kapitoly představuje sebeurčovací právo, jehož prostřednictvím národ dosahuje státnosti. Chtěl bych připomenout právní vývoj a současný obsah sebeurčovacího práva a zmínit instituty jeho realizace, byť nejsou nijak kodifikovány v mezinárodním právu.

Zvláštní pozornost chci věnovat současným zásadám sebeurčovacího práva platným po přijetí relevantních deklarácí OSN o dekolonizaci a sebeurčovacím právu. Chtěl bych poukázat na duální normu v mezinárodním právu: sebeurčovací právo bylo bez výhrad realizováno pouze v rámci procesu dekolonizace, zatímco v ostatních případech (včetně utváření nových států ve východní Evropě v 90. letech 20. století) dává mezinárodní společenství jednoznačnou přednost zásadě nedotknutelné svrchovanosti již existujících států a neměnnosti hranic, kdy případné sebeurčovací právo přísluší pouze federálním jednotkám s jistou mezinárodněprávní subjektivitou, zatímco ostatní národy se musí spokojit pouze s

mezinárodněprávní ochranou menšin³⁴. Sebeurčovací právo je navíc realizováno pouze podle titulu *uit possidetis*, což platí i pro jeho uplatňování v rámci dekolonizace.

Rád bych ve druhé části této kapitoly podrobně vysvětlil, proč všeobecně uplatňovaný titul *uit possidetis* ztotožňuji s uplatňování tzv. „historického práva“³⁵ a v čem spatřuji jeho nedemokratičnost. A současně bych chtěl vysvětlit důvody, proč je i přesto v mezinárodním právu uplatňován a všeobecně akceptován, zatímco o poznání demokratičtější zásady „přirozeného práva“ nikoliv. Právě tuto část práce – kapitolu *In statu nascendi a sebeurčovací právo* – považuji za stěžejní z hlediska vlastních úvah, které se k tématu své diplomové práce pokouším přinést.

---

³⁴ POSPÍŠIL, I. *Práva národnostních menšin*. Praha : Eurolex Bohemia, 2006. ISBN 80-86861-97-X.

³⁵ MASARYK, T. G. *Práva přirozené a historické*. Praha: Ottovo nakladatelství, 1900.

1. Pojem „národ“

Státy jako subjekty nabyté absolutní suverenity a současně jako normotvůrci mezinárodního práva vznikají výhradně na národně-územním principu. Pokusy o vytváření států na jiném principu nebyly mezinárodním společenstvím akceptovány³⁶.

Stát lze definovat jako trvalý výkon absolutně svrchované veřejné moci nad lidským společenstvím (tj. státními občany, „národem“) na geograficky vymezeném území. Zatímco veřejná moc a území jsou v mezinárodním právu i v dalších přidružených disciplínách definovány zcela jednoznačně, obyvatelstvo pod jurisdikcí veřejné moci či „národ“ jsou definovatelní podstatně hůře. Přitom národně-územní princip zakládá určitý potenciál pro jistou míru mezinárodněprávní subjektivity také pro samotný „národ“, který stát vytváří nebo usiluje o jeho vytvoření. Subjektem mezinárodního práva tak není pouze stát, ale fakultativně také „národ“ sám o sobě, čímž se opět liší od veřejné moci a území, které bez vazby na existující stát nemohou nabývat vlastní subjektivity.

Zatímco stát jako subjekt mezinárodního práva je výstižně a jednoznačně popsán v *Úmluvě o právech a povinnostech států* z roku 1933 a mezinárodněprávní nauka ho dokáže téměř konsensuálně definovat a popsat³⁷, pojem „národ“ představuje pro mezinárodní právo veřejné komplikovanou otázku bez jednoznačné shodné odpovědi. Již v první polovině 19. století byly zformulovány a všeobecně přijaty dvě zcela odlišné koncepce chápání „národa“, které přetrvávají v mezinárodněprávních obyčejích dodnes a mají zvláštní význam zejména při konstituování nových států.

V anglofonním a frankofonním prostředí³⁸ se prosadilo chápání „národa“ jako „politického společenství založeného na principech demokracie a uplatňující tyto principy na

---

³⁶ Dokonce i SSSR a Vatikán se nakonec musely přizpůsobit mezinárodněprávním zvyklostem a přizpůsobit svoji mezinárodněprávní subjektivitu „národně-územním“ principu.

³⁷ Teoretici mezinárodního práva veřejného se rozcházejí pouze v otázce okamžiku vzniku státu, viz kapitola Stát a státní suverenity. Na všech ostatních znacích státu se shodují.

³⁸ Ač se to v odborné literatuře neuvádí, domnívám se, že tato koncepce byla v 19. století uplatňována také v ruském, osmanském, čínském a japonském prostředí a rovněž byla součástí oficiální rakousko-uherské vládní politiky, samozřejmě bez důrazu na „demokratické principy“.

určitém státním území“³⁹. Jak uvádí Jiří Malenovský, vnímání národa na občanském (politickém) principu vzniklo jako produkt filozofie občanského liberalismu na přelomu 18. a 19. století: svobodní občané žijící na společném státním území postupují část své „svrchovanosti jednotlivce“ společnému státu. Takové vnímání „národa“ je prosto jakéhokoliv nacionalismu či akcentu na případné kulturní, historické, regionální, jazykové či náboženské rozdíly. Rád bych k tomu doplnil, že národy chápané jako společenství občanů (tj. „státní národy“) konstituovaly své státy téměř vždy podle tzv. „historického práva“. Čili obyvatelé určitého historicky zavedeného územního celku přijali společnou identitu spojenou s rozsahem tohoto území. Jiří Malenovský se dokonce domnívá, že podle této koncepce vzniká nejprve stát a teprve až od státu je odvozen národ. Čili stát je jevem primárním a určujícím⁴⁰. A („státní“) národ je jeho sekundárním produktem.

Naproti tomu ve střední a jihovýchodní Evropě, zejména pak v německo-jazyčném, italském a západo- a jihoslovanském prostředí, se ve stejné době prosadilo vnímání národa především jako etnocentrického společenství, kdy národ je „svěrázným novodobým kmenem stmelěným krví společného předka“⁴¹ a existuje nezávisle na státu či historicky zavedených územních celcích. Jedná se o entitu spojenou společnými dějinami a jazykem. Taková entita může žít uvnitř jednoho státu či územního celku jako jeho součást nebo může být rozdělena do více států a územně-historických celků. Pokud národ jako „etnické společenství“ usiluje o vlastní státnost, děje se tak téměř vždy podle tzv. „přirozeného práva“. V této koncepci stát představuje naplnění aspirací národa. Určujícím jevem je tedy „etnický národ“ a „národní stát“ je až jeho sekundárním produktem. Nicméně samotná realizace sebeurčovacího práva je od roku 1945 téměř vždy vázána na uplatnění titulu *uit possidetis*, který „přirozené právo“ významně omezuje. Této otázce se budu podrobněji věnovat v dalších částech práce.

Vazba vzniku dvou zcela odlišných koncepcí vnímání „národa“ na kulturní a politické oblasti Evropy na počátku 19. století má své logické vysvětlení. Po skončení napoleonských válek se Francie a Velká Británie (a také Španělsko s Portugalskem a malé protestantské země v západní a severní Evropě) konstituovaly jako stabilní státy vycházející ze své středověké

---

³⁹ MALENOVSKÝ, J. *Mezinárodní právo veřejné. Obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště k právu českému*. 5. podstatně upravené a doplněné vydání. 116 s. Brno : Doplněk a Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4474-6.

⁴⁰ MALENOVSKÝ, J. *Mezinárodní právo veřejné. Obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště k právu českému*. 5. podstatně upravené a doplněné vydání. 118 s. Brno : Doplněk a Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4474-6.

⁴¹ MALENOVSKÝ, J. *Mezinárodní právo veřejné. Obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště k právu českému*. 5. podstatně upravené a doplněné vydání. 117 s. Brno : Doplněk a Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4474-6.

mocenské tradice, zatímco střed a jihovýchod Evropy se ocitl v mocenském rozkladu a v hlubokých vnitřních konfliktech: rozdrobené Německo a Itálie a dále množství podmaněných, přesto kulturně plně emancipovaných národů, které se nedokázaly ztotožnit s mnohonárodnostními říšiemi, v jejichž hranicích tehdy žily⁴².

Rozdílné koncepte vnímání pojmu „národ“ přežívají ve vzájemné koexistenci v mezinárodním právu veřejném dodnes. Přesahují dokonce i do vnitrostátních právních řádů jednotlivých zemí. Odrážejí se například při konstituování institutu státního občanství. Tato otázka bude podrobněji popsána v kapitole *Konstituování nového státu a otázka sukcese*.

Odlišné chápání pojmu „národ“ vnáší určitou nejednotnost do výkladu a uplatňování norem mezinárodního práva veřejného souvisejícího se sebeurčovací právem národů a mezinárodním uznáváním nových států. Zatímco mezinárodní společenství jednoznačně upřednostňuje chápání pojmu národ v jeho občanském, politickém pojetí a ztotožňuje národ se státními občany určitého státu, čímž právně podpírá nedotknutelnost již existujících států jako absolutních suverénů, vůle ke vzniku nových států naopak téměř vždy přichází od společenských struktur, které chápou národ v jeho etnickém pojetí.

Pro úplnost zbývá dodat, že také mezinárodní společenství již na počátku 20. století částečně akceptovalo fakt, že „národ“ může existovat jako subjekt mezinárodního práva i bez státu, což odpovídá etnocentrické koncepci chápání národa. Ve druhé polovině 20. století se dokonce zrodil mezinárodněprávní institut podpory utlačovaných a podmaněných národů a rovněž institut mezinárodněprávní ochrany práv etnických menšin⁴³ a malých národů.

---

⁴² Zejména Rakousko-Uhersko a Osmanská říše, v menší míře také carské Rusko.

⁴³ JANKUV, J. *Mezinárodněprávní ochrana práv příslušníkův menšin*. 50-58 s. Plzeň : Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-210-3.

2. Mezinárodněprávní subjektivita před vznikem státu

Vznik a mezinárodněprávní situování každého nového státu je složitým společenským procesem. Postup při vytváření nového státu přitom mezinárodní právní řád nijak neupravuje. Obsah práv a povinností vznikajícího státu ani instrumenty doprovázející konstituování nové státnosti nejsou mezinárodními smlouvami nijak upraveny. Opřít se lze nanejvýš o obyčeje.

Mezinárodní právo veřejné nijak nevymezuje ani neupravuje okolnosti vzniku nového státu⁴⁴. Podmínky pro postup při konstituování nového státu nestanoví ani *Úmluva o právech a povinnostech států z roku 1933* ani *Charta OSN*⁴⁵.

Jak bylo popsáno v předchozí podkapitole, nové státy v dnešním světě vznikají výhradně na národně-územním principu, kdy výzvu k vytvoření státu představuje „etnický národ“. Vzniku každého nového státu předchází vytvoření politické reprezentace, která „národ“ reprezentuje vůči vnějšimu světu a jeho státnost prosazuje. Může tak činit dvěma způsoby:

- (1) legálně, to znamená v souladu s právním řádem státu, jehož je „národ“ prozatím součástí, kdy jeho politická reprezentace je vybavena příslušným mandátem od obyvatel (to se týká zejména autonomních územních jednotek v rámci federací, jejichž politické reprezentace usilují o posílení pravomocí a suverenity s cílem dosažení vlastní státnosti)
- (2) nebo nelegálně, kdy politická reprezentace „národa“ není součástí mocenské struktury stávajícího státu a působí mimo ni, většinou samozvaně bez mandátu občanů, často v ilegálně nebo dokonce v exilu.

Mezinárodní právo přiznává některým z politických reprezentací „národů“ částečnou podmíněnou mezinárodněprávní subjektivitu a uznání, které však není závazným příslibem uznání případné budoucí státnosti. Avšak nejedná se o institut příliš často využívaný s ohledem na zachování globální stability a právní jistoty mezi již existujícími státy.

---

⁴⁴ POTOČNÝ, M., ONDŘEJ, J. *Mezinárodní právo veřejné : zvláštní část*. 5. doplněné a rozšířené vydání. 21 s. Praha : C.H. Beck, 2006. ISBN 80-7179-536-4.

⁴⁵ EVANS, M. D. *International Law Documents*. Oxford : Oxford University Press, 2005. ISBN 0199283125.

Na konci první světové války se zrodily dva nové instituty mezinárodního práva veřejného: uznání za národ a sebeurčovací právo národa. Na přelomu let 1917 a 1918 je začali shodně prosazovat americký prezident W. T. Wilson⁴⁶ a nová ruská bolševická vláda⁴⁷. V průběhu roku 1918 země *Dohody* uznaly za národ ty národy střední Evropy (v etnickém pojetí), jejichž exilové politické reprezentace a kulturní elity usilovaly o dosažení vlastní státnosti. Uznání za národ se tehdy uskutečnilo formou veřejného akceptování vrcholných exilových orgánů⁴⁸ těchto národů za politické reprezentace usilující o vlastní stát a jakýsi předstupeň jejich budoucích vlád.

V 50. a 60. letech 20. století se výše popsaný institut rozšířil také o instrument uznávání za povstalce, válečnickou stranu či národně-osvobozenecké hnutí v koloniálním světě. Klasickým příkladem je uznání *Organizace pro osvobození Palestiny* za politickou reprezentaci palestinského národa⁴⁹. Naproti tomu tibetská exilová vláda, *Světový kongres Ujgurů* nebo *Tygrí za osvobození tamilského Ílamu* a velká většina dalších politických reprezentací „podmaněných národů“ mezinárodního uznání nikdy nedosáhla.

---

⁴⁶ Požadavek na sebeurčovací právo pro národy Rakousko-Uherska byl zahrnut mezi slavnými čtrnácti body (podmínkami) prezidenta Wilsona k ukončení první světové války.

⁴⁷ Také ruští bolševici tehdy žádali uplatnění sebeurčovacího práva, zejména v Rakousko-Uhersku, a dokonce navrhovali přizvat na mírovou konferenci v Brestu Litevském (březen 1918) i jednotlivé „národní delegace“ z Rakousko-Uherska (tj. Čechy, Maďary, Poláky, atd.) kromě společné rakousko-uherské.

⁴⁸ V případě Čechů a Slováků Národní rady Česko-Slovenské v Paříži a posléze trojčlenné prozatímní vlády česko-slovenské.

⁴⁹ OSN přiznalo organizaci pozorovatelský statut (22.11.1974). Od roku 1976 se dokonce smí účastnit porad Rady bezpečnosti OSN (však bez hlasovacího práva), čímž byla prakticky povýšena na úroveň běžných států.

3. Sebeurčovací právo národa

Až do konce druhé světové války vznikaly nové státy na politické mapě světa v podstatě živelně, bez jakékoliv kodifikace v mezinárodním právu veřejném a dokonce bez podpory mezinárodního společenství. Skromnou a jen částečnou výjimku představovala dodnes platná *Úmluva o právech a povinnostech států* z roku 1933, která stát alespoň právně definovala a určila mu základní práva a povinnosti, a mezinárodní mírové konference⁵⁰, které se od konce napoleonských válek čas od času pokoušely ovlivňovat utváření nových států (bez zakládání závazných principů a pravidel). Účinná regulace vzniku nových států v mezinárodním právním řádu až do vzniku OSN v roce 1945 neexistovala. K jejímu relativně pozdnímu vzniku přispěla nejen druhá světová válka, ale především problém kolonizace a americký odpor vůči ní.

Ve druhé polovině 19. století se rozrůstaly koloniální systémy evropských mocností, zejména Velké Británie a Francie. Proti myšlence kolonialismu a vytváření závislých států a mandátních území se od americko-španělské války trvale stavěly Spojené státy americké, jejichž hospodářský i politický vliv ve světě trvale rostl bez toho, aby si budovaly kolonie (strategicky důležité body ve světových mořích buď přímo připojily k unii nebo s příslušným státem uzavřely dlouhodobou smlouvu o pronájmu území k vybudování vojenských základů). V roce 1918 přišel americký prezident W. T. Wilson s veřejným návrhem na uplatnění nového mezinárodního práva: práva sebeurčení národů (které se ještě nevztahovalo na kolonizované národy). Toto právo zahrnul do svých slavných čtrnácti bodů (podmínek) k ukončení první světové války. Sebeurčení žádal pro menší národy žijící v podunajské monarchii. Vznikl nový instrument mezinárodního práva, který byl v plném rozsahu použit až o několik desetiletí později.

Na začátku druhé světové války uzavřela hlavní koloniální mocnost Velká Británie *Dohodu o půjčce a pronájmu* s hlavním odpůrcem koloniálního systému USA. Británie získala finanční prostředky k vedení války, zatímco USA převzaly kontrolu nad částí britských kolonií a začaly uplatňovat svůj vliv a představy o svobodnějším a demokratičtějším uspořádání světa. Geopolitický význam Velké Británie tehdy významně poklesl a to v americký prospěch. Tlak USA i evropských liberálů na dekolonizaci během války výrazně vzrostl. Po skončení války se dekolonizace stala jedním z hlavních témat mezinárodních vztahů i mezinárodního práva. Mezinárodní společenství bylo připraveno projekt rozsáhlé

---

⁵⁰ Zejména Vídeňský (1814-15) a Berlínský kongres (1878) a pařížské mírové konference v roce 1919.

dekolonizace podpořit a to především prostřednictvím globální autority nově ustanovené *Organizace spojených národů* (OSN)⁵¹.

Právo sebeurčení národů získalo nový obsah a bylo kodifikováno v obecně závazných dokumentech OSN, zejména v *Chartě OSN* z roku 1945, a dále také v několika nezávazných, byť významných a obecně respektovaných dokumentech. Zvláště v *Deklaraci o poskytnutí nezávislosti koloniálním zemím a národům* z roku 1960 a *Deklaraci zásad mezinárodního práva týkajících se přátelských vztahů a spolupráce mezi státy* z roku 1970.

Již *Charta OSN*⁵² rozsáhlou dekolonizaci předpokládala a připravila pro ni široký mezinárodněprávní rámec. V chartě samotné sice není článek, který by právo sebeurčení národa přímo zakládal, nicméně předpoklad jeho naplnění je obsažen hned v celé řadě článků⁵³ týkajících se správy „nesamosprávných územích“. V textu jsou tato území dokonce nazývána jako „území, jejichž lid ještě nedosáhl v plné míře samosprávy“⁵⁴. Tyto formulace jednoznačně definovaly tehdejší koloniální systém pouze jako dočasný. Jednotlivé články ukládaly koloniálním správcům především povinnosti, mimo jiné i s ohledem na předpokládanou dekolonizaci.

Další dva stěžejní mezinárodněprávní dokumenty z let 1960 a 1970 právo sebeurčení národů blíže specifikovaly. Reagovaly tak na aktuální potřebu mezinárodního společenství, protože právě rok 1960, kdy byla přijata *Deklarace o poskytnutí nezávislosti koloniálním zemím a národům*⁵⁵, je historiky nazýván jako *Rok Afriky* (nebo také *Rok dekolonizace*), kdy plné státní samostatnosti a suverenity dosáhl rekordní počet koloniálních států a závislých území, zejména na africkém kontinentě.

Právo sebeurčení národa patří mezi sedm zásad⁵⁶ OSN slavnostně vyhlášených v *Deklaraci zásad mezinárodního práva týkajících se přátelských vztahů a spolupráce mezi*

---

⁵¹ BIRMINGHAM, D. *The Decolonization of Africa*. Londýn : Taylor&Francis, 1995. ISBN 9781857285406.

⁵² MRÁZEK, J. *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005. 15-26 s. ISBN 80-86898-08-3.

⁵³ Např. preambule, články 1 a 2, články 73 až 91 a jiné.

⁵⁴ Článek 73 *Charty OSN*.

⁵⁵ ONDŘEJ, J., POTOČNÝ, M. *Obecné mezinárodní právo v dokumentech*. 2. doplněné vydání. 18-19 s. Praha: C.H. Beck, 2004. ISBN 80-7179-814-2.

⁵⁶ Vedle zásad nepoužití síly, mírového urovnávání sporů, nevměšování, spolupráce států, svrchované rovnosti a poctivého dodržování závazků.

státy v roce 1970. Dokument zakládá právo národů svobodně rozhodovat o svém politickém statusu a svobodně si volit cesty svého dalšího hospodářského, společenského a kulturního rozvoje⁵⁷. Odepření takového práva by podle deklarace dokonce představovalo porušení základních lidských práv, chráněných kogentními normami mezinárodního práva. Text specifikuje i formy realizace sebeurčovacího práva: vytvoření samostatného státu nebo dobrovolné setrvání ve svazku s jiným svrchovaným státem⁵⁸, avšak vždy na základě svobodně projevené vůle „národa“ bez zasahování zvnějšku. Ačkoliv žádný závazný mezinárodněprávní dokument ani deklarace nejmenuje instrumenty projevu „svobodné vůle národa“, podle mezinárodního obyčeje (již z počátku 20. století) se za něj považuje referendum (lidové hlasování o jasně definované otázce dalšího státoprávního uspořádání). Ke změnám státoprávního spořádání však může dojít i bez něj, zvláště pokud nové státy vznikají dohodou o rozdělení stávajícího státu⁵⁹, byť takový postup podle mého názoru odporuje demokratizačnímu procesu. Sebeurčovací právo národa je natolik významné, že by o něm měli vždy rozhodovat přímo občané a nikoliv jejich volení zástupci.

Ve všech dokumentech a deklaracích OSN je sebeurčovací právo uváděno v souvislosti s dekolonizací, ačkoliv má zcela zřejmou obecnou platnost. Mimo dekolonizaci se ovšem zásada sebeurčení národa dostává do kolize s dalšími ustanoveními *Charty OSN* o nedotknutelnosti státní suverenity stávajících zemí.

V mezinárodní praxi tak při uplatňování práva sebeurčení národa vzniká duální norma: zatímco nesamosprávná koloniální území jsou mezinárodním společenstvím i deklaracemi a dalšími dokumenty OSN podporována na cestě k plné státní suverenitě a platí pro ně výhodnější podmínky například i ve smlouvách o sukcesi států (viz následující kapitola *Konstituování nového státu a otázka sukcese*), vytváření nových státních útvarů mimo proces dekolonizace se mezinárodní společenství snaží spíše bránit (s výjimkou případů, kdy nové státy vznikají zcela pokojnou cestou dohody o rozdělení stávajícího státu). Zásada nedotknutelnosti suverenity stávajících států a zásada neměnnosti jejich hranic má jednoznačnou přednost. Zvláště na evropském kontinentě. A přitom právě Evropa čelila v 90. letech 20. století vzniku devatenácti nových mezinárodně uznaných států a šesti neuznaných, z nichž dva přetrvávají dodnes.

---

⁵⁷ POTOČNÝ, M., ONDŘEJ, J. *Mezinárodní právo veřejné : zvláštní část*. 5. doplněné a rozšířené vydání. 9-10 s. Praha : C.H. Beck, 2006. ISBN 80-7179-536-4.

⁵⁸ Příkladem je Gibraltar, jehož obyvatelé se v referendu rozhodli pro setrvání ve svazku s Velkou Británií.

⁵⁹ Viz dohody o rozdělení československé federace z roku 1992 nebo zbývajícího SSSR v roce 1991.

Na *Konferenci o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (KBSE)*⁶⁰ v Helsinkách v roce 1975 byla přijata *Deklarace zásad řídících vztahy mezi účastnickými státy*⁶¹, kterou spolupodepsaly všechny evropské země kromě Albánie. Deklarace zakotvila vedle zásady rovných práv a sebeurčení národů také zásady územní celistvosti států a neporušitelnosti hranic. Občas je dokonce uváděna jako deklarace o „neměnnosti hranic v Evropě“, která měla vnést důvěru mezi západní a východní mocenský blok a zajistit mír v Evropě na další desetiletí. Národům bez vlastního státu a národnostním menšinám měla zaručovat pouze realizaci rovných práv a sebeurčení v rámci stávajících státních celků. Když se počátkem 90. let 20. století začaly rozpadat federace v bývalém východním bloku, mezinárodní společenství hledalo právně elegantní způsob, jak proces vzniku nových států sladit se závěry helsinské konference. Sáhlo po osvědčeném prostředku z procesu dekolonizace: titulu *uti possidetis*.

---

⁶⁰ Dnes Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE).

⁶¹ Zkráceně: Helsinský závěrečný akt nebo Helsinská deklarace či Helsinky 75.

4. Uti possidetis na principu „historického práva“

Státní území prakticky všech nových států⁶², vzniklých po roce 1945 a po založení OSN, bylo určeno na základě titulu *uti possidetis*. To znamená, že bylo vymezeno na základě již stávajících vnitřních administrativních hranic, nejčastěji mezi federálními jednotkami či rozdělující rozsáhlé koloniální území. Při uplatnění tohoto jednoduchého principu totiž zcela odpadá jinak velmi složitý proces určování nových státních hranic podle přírodních, hospodářských či národnostních kritérií (jako tomu bylo například při vzniku nových evropských států po první světové válce). Velmi zjednodušená je také sukcese států. Logika nástupnictví je totiž zcela zřejmá.

Titul *uti possidetis* byl poprvé použit při určování hranic samostatných států v Latinské Americe⁶³. Nové nezávislé státy vznikaly v hranicích vnitřních územních celků staletí před tím stanovených španělskými kolonizátory. Vzhledem k tomu, že v Latinské Americe tehdy neexistovaly národnostní rozdíly mezi španělskou částí populace, která si pro sebe usurpovala politická práva (s vyloučením původních obyvatel i potomků afrických otroků), titul *uti possidetis* se jevil jako logický a jednoduchý recept určování územního rozsahu nových nezávislých států. Války o přístup k moři se objevily až o století později.

Podle mého názoru se logický a jednoduše realizovatelný titul *uti possidetis* plně kryje se zásadou tzv. historického práva: nové státní útvary vznikají v jasně ohraničeném a přesně vymezeném zeměpisném prostoru stávajících vnitřních administrativních jednotek, tedy na územích již zavedených (tj. historických) celků, bez ohledu na aktuální národnostní skladbu a případný převažující odlišný názor obyvatel na kompaktní části tohoto celku. Nedemokratičnost tzv. historického práva vidím především v tom, že obyvatelé či politické reprezentace administrativně velkého celku (federální jednotky nebo tzv. historické země) mohou kolektivně rozhodnout o dalším státoprávním uspořádání tohoto celku, avšak obyvatelé či reprezentace jeho případných kompaktních součástí na úrovni nižších administrativních jednotek (např. okresů či obcí) již nikoliv. Přitom na území federální jednotky či tzv. historické země mohou existovat ucelené kompaktní oblasti, ve kterých se

---

⁶² S výjimkou Izraele, Pákistánu a Eritreje.

⁶³ ČEPELKA, Č., ŠTURMA, P. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha : C.H.Beck, 2008. 213-214 s. ISBN 978-80-7179-728-9.

obyvatelstvo shodne na diametrálně odlišném názoru na státoprávní uspořádání než celek v rámci celé jednotky.

Naproti tzv. historickému právu stojí zásady tzv. přirozeného práva, které respektují aktuální vůli obyvatel, projevenou i na nejnižším administrativním stupni samosprávy, a nikoliv pouhou integritu již zavedených územních celků, které v minulosti vznikaly mnohdy nahodile a bez projevu vůle obyvatel. Tato zásada je podle mého soudu o poznání demokratičtější, byť podstatně složitější při své realizaci. Stoupencem prosazení tzv. přirozeného práva při řešení státoprávních otázek byl např. i český myslitel a spoluzakladatel Československa T. G. Masaryk. V době svého působení na pražské univerzitě žádal pro české Němce „úplně čestné vyrovnání“. Jen pro zajímavost: z pozice prezidenta Československé republiky tyto názory již nikdy nezopakoval a jeho úvahy o tzv. přirozeném právu a česko-německém „úplně čestném vyrovnání“ nebyly po roce 1918 již nikdy znovu publikovány...

Zásadu *uti possidetis* se mezinárodní společenství rozhodlo uplatnit i při určování hranic nových nezávislých států vznikajících v rámci procesu dekolonizace v 50. a 60. letech 20. století. Sebeurčovací právo národů, garantované dokumenty OSN, bylo uplatňováno na principu již zavedených celistvých administrativních územních jednotek, které existovaly v rámci koloniálního systému jednotlivých mocností, a nikoliv na principu jednotlivých svébytných etnických společenství, na jejichž základě vznikaly v 18., 19. i 20. století „národní“ státy v Evropě. V rámci dekolonizace se o sebeurčovací právo hlásily politické reprezentace dosud neexistujících národů Angolanů, Mosambičanů, Nigerijců, Konžanů a dalších. V zásadě šlo o to, že politickou moc a odpovědnost za státní suverenitu v těchto celcích převzala politická reprezentace původních obyvatel a nikoliv konkrétního národa v etnickém slova smyslu. Národnostní složení v jednotlivých dekolonizovaných státech bylo velice pestré a často i nepřehledné. To ovšem neznamená, že by velké a národnostně emancipované národy v té době v Africe neexistovaly a že alespoň některé africké státy nemohly vzniknout na etnickém principu jako před tím státy v Evropě. Například v západní Africe je situováno hned několik velkých svébytných národů obývajících víceméně kompaktní území, avšak v 60. letech 20. století rozdělených do více států.

Osvědčeného prostředku *uti possidetis* se rozhodly přidržet i Evropská společenství (a potažmo celé mezinárodní společenství) i v první polovině 90. let 20. století, kdy se svět musel vyrovnat s poněkud překvapivým rozpadem východního obloku a rychlým zánikem jeho tří federací: Sovětského svazu, Jugoslávie a Československa. Evropská společenství přijala v prosinci 1991 *Deklaraci o směrnicích*, kterými byly určeny postupy při uznávání nových samostatných států ve východní Evropě, jejichž faktickému vzniku se v té době již nedalo zabránit. Sovětský svaz v prosinci 1991 oznámil svůj zánik k poslednímu dni roku, několik jugoslávských svazových republik žádalo o mezinárodní uznání a také v Československu se schylovalo k volbám a předpokládanému rozdělení státu.

Země Evropských společenství ve společných dokumentech konstatovaly vůli nové státy ve východní Evropě uzнат za předpokladu, že vzniknout demokratickou cestou a mírovými prostředky, budou respektovat zásady *Charty OSN* i *Konference o spolupráci a bezpečnosti v Evropě* (zejména *Deklarace zásad řídicích vztahy mezi účastnickými státy*), uznají hranice stávajících zemí (čili nebudou vznášet územní požadavky) a budou garantovat práva národnostním menšinám na svém území. Hranice měly být vytyčeny jednoznačně podle titulu *uti possidetis*. Zásady územní celistvosti států a neporušitelnosti hranic, zakotvené v helsinské *Deklaraci zásad řídicích vztahy mezi účastnickými státy*, byly přeneseny i na hranice dosavadních federálních jednotek, které požadovaly plnou státní suverenitu.

Avšak situace v Evropě byla na konci 20. století zcela jiná až v Latinské Americe v 18. století nebo v Africe v době dekolonizace. Ve východní Evropě byly na území rozpadajících se federací situovány plně emancipované a národnostně uvědomělé národy, většinou obývající kompaktní území. Avšak vnitřní hranice mezi federálními jednotkami zdaleka neodpovídaly etnickým hranicím, což záhy vedlo k válečným konfliktům, vyhánění a etnickým čistkám. Země bývalé jugoslávské federace zaplatily za uplatnění titulu *uti possidetis* vysokou cenu. Jsem přesvědčen, že kdyby se při rozpadu Jugoslávie přistoupilo na zásady tzv. přirozeného práva a umožnilo se vytyčení zcela nových hranic na základě aktuální národnostní situace, rozsah vyhánění, etnických čistek i válečných škod by byl zřejmě menší.

Podkapitoly o sebeurčovacímu právu a titulu *uti possidetis* bych rád uzavřel na diplomovou práci poněkud nezvykle a totiž posteskem. Sebeurčovací právo národů, garantované v řadě mezinárodních dokumentů a deklarácí, by se při jeho uplatňování za užití principu *uti possidetis* mělo jmenovat spíše „sebeurčovací právem zavedených (historických) územních celků“.

IV. Konstituování nového státu a otázka sukcese

Mezinárodní právní řád nijak nepředpisuje ani neupravuje formu vyhlášení státnosti a absolutní suverenity nového státního útvaru. Zůstává na vůli příslušné politické reprezentace zastupující „národ“ či federální jednotku usilující o dosažení vlastní státnosti, aby si zvolila dostatečně deklarativní prostředky pro tento na výsost důležitý právní úkon. Nejčastěji se u této příležitosti používá slavnostní proklamace volených či obecně respektovaných představitelů „národa“. Proklamace nezávislosti musí být vždy veřejným vyhlášením⁶⁴.

K vyhlášení státnosti politické reprezentace zpravidla přistupují až v okamžiku faktického naplnění stavu absolutní suverenity, - nikoliv dříve, zejména s ohledem na mezinárodní uznání, kterého by se předčasně vyhlášený stát s největší pravděpodobností nedočkal. K vyhlášení státnosti dochází v okamžiku, kdy ustavené orgány nového státu již převzaly nebo právě přebírají reálnou svrchovanou moc, která není podřízena žádnému cizímu právnímu řádu, na většině území nově vznikajícího státu.

Každý nově ustanovený stát se musí bezprostředně po svém vzniku vyrovnat se dvěma naléhavými otázkami, bez kterých by se nemohl etablovat do mezinárodního společenství a nemohl by navázat vztahy s ostatními subjekty mezinárodního práva:

- (1) musí jasně vymezit okruh jednotlivců pod svou jurisdikcí (tj. svých státních občanů)
- (2) musí uspokojivě a v souladu s kodifikovaným mezinárodním právem vyřešit otázku sukcese (tj. právního nástupnictví států).

Tvorba státního občanství má dispozitivní povahu. Každý nový stát si může sám určit princip pro zakládání své státní příslušnosti. Je přitom vázán pouze některými mezinárodněprávními závazky⁶⁵, zejména v oblasti respektování lidských práv (tzn., že nemůže z nároku na občanství vyčlenit určitou část místních obyvatel trvale usazených na

---

⁶⁴ Např. vznik Československé republiky byl v roce 1918 takto veřejně deklarován obecně respektovanými osobnostmi dokonce dvakrát: poprvé v den generální stávký 14. října, kdy ale protagonisté vyhlášení museli na nátlak ostatních představitelů vzít svou proklamaci zase zpět, a po druhé 28. října.

⁶⁵ Některé mezinárodněprávní dokumenty OSN (zejména zásady *Charty OSN*) zavazují všechny státy světa, tedy i nečleny OSN, dokonce i ty země, které pod ně nepřipojily svůj podpis. Mají kogentní povahu.

území nově vzniklého státu⁶⁶) a v oblasti respektování státní suverenity a nedotknutelnosti stávajících zemí (členů OSN).

V otázkách sukcese se nově vzniklý stát naopak musí řídit všemi závaznými mezinárodněprávními dokumenty, zejména *Vídeňskou úmluvou o sukcesi států ve vztahu ke smlouvám* (1978) a *Vídeňskou úmluvou o sukcesi států ve vztahu ke státnímu majetku, státním archivům a státním dluhům* (1983).

Hlavní důvod, proč je sukcese států ošetřena mezinárodními závaznými normami, spočívá v poskytnutí „smluvní jistoty“ vůči třetím (již stávajícím) zemím, které rozvíjely dvoustranné vztahy s předchůdci nově vzniklého státu. Mezinárodní právní řád přitom určuje rozdílná pravidla pro dekolonizované země a ostatní nové státy.

---

⁶⁶ S velkou mezinárodní kritikou se např. setkaly zákony o státním občanství Estonska a Lotyšska v 90. letech 20. století, které v nároku na státní občanství omezovaly část ruskojazyčného obyvatelstva trvale usazeného v těchto zemích.

1. Tvorba státního občanství

Každý nově ustavený stát si sám určuje, kdo jsou jeho státní občané⁶⁷. Zpravidla přebírá státní občany svého předchůdce (předchůdců), kteří trvale žijí na státním území nově vzniklého státu. K tomu ho do jisté míry zavazují mezinárodní smlouvy a úmluvy. Vyloučení části stálých obyvatel z nároku na státní občanství nově vznikajícího státu (např. na národnostním principu) by nebylo v souladu s kogentními normami mezinárodního práva týkajícími se ochrany základních lidských práv. Avšak ostatní principy nabývání a pozbyvání státního občanství jsou plně v kompetenci právního řádu nově vznikajícího státu.

Státní občanství si každý stát reguluje zvláštním zákonem o státním občanství, který zpravidla nebývá součástí jiného zákona.

Státní občanství se přitom nabývá na základě následujících titulů:

- narozením (nejčastější forma)
- při změně hranic nebo při vzniku nového státu (shodné podmínky jako při narození), ve sporných případech je určité kategorii občanů dána možnost volby (opce⁶⁸)
- naturalizací (udělení státního občanství cizincům s déletrvajícím trvalým pobytem v zemi)
- některé státy připouštějí možnost nabytí občanství také sňatkem s občanem státu, narozením dítěte na území státu, narozením dítěte, kdy druhý rodič je občanem státu, legitimací nebo osvojením dítěte občanem státu, dosažením plnoletosti ve státě, nástupem do vysokého veřejného úřadu ve státě⁶⁹, službou v armádě státu⁷⁰

---

⁶⁷ DONNER, R. *The Regulation of Nationality in International Law*. Helsinky : The Finnish Society of Sciences and Letters, 1983.

⁶⁸ ČEPELKA, Č., ŠTURMA, P. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha : C.H.Beck, 2008. 332-334 s. ISBN 978-80-7179-728-9.

⁶⁹ Např. Rakouský zákon o státním občanství umožňuje okamžité nabytí rakouského občanství cizinci, který je jmenován profesorem na rakouské veřejné vysoké škole.

⁷⁰ Např. Francie, Španělsko, USA, za druhé světové války také Německo.

nebo dokonce vystudováním vysoké školy ve státě⁷¹ nebo zavedením významného patentu ve státě⁷²

- existují také zvláštní formy nabývání státního občanství: např. skrze „přijetí“ ve státě na základě národnosti, která ve státě převažuje⁷³, skrze mimořádně zásluhy pro stát⁷⁴ nebo dokonce na základě „finanční investice“⁷⁵, kterou podnikatel ve státě uloží (např. i formou nákupu nemovitosti), čímž si občanství v podstatě „koupí“

Jak jsem již nastínil v kapitole *In statu nascendi a sebourčovací právo*, existují dva základní principy tvorby státního občanství (uplatňované především v nejčastějším titulu, kterým je jeho nabytí skrze narození), které v sobě odrážejí charakter vznikajícího státu, zejména ve spojitosti s chápáním pojmu „národ“.

Státy, které vznikly v průběhu 18. a 19. století v převážné míře v zámoří na územích s vysokým počtem přistěhovalců nejrůznějších národností, uplatňují při tvorbě svého státního občanství zásadu *ius soli*⁷⁶ (právo samotné), kdy rozhodujícím činitelem pro nabytí občanství z titulu narození je místo (stát) narození. Tomuto principu odpovídá politické (občanské) chápání „národa“. Princip *ius soli* převažuje také v některých evropských zemích s koloniální a současně demokratickou tradicí⁷⁷.

Druhým základním principem tvorby státního občanství je zásada *ius sanguinis* (právo krve). Na této zásadě postavily své zákony o státním občanství především země, které vznikly převážně až ve 20. století jako „národní státy“ a pojem „národ“ při svém vzniku chápaly především v jeho entocentrickém (etnickém) významu, kdy stát vznikl jako výsledek emancipačních snah národa. Podle zásady *ius sanguinis* se státní občanství z titulu narození

---

⁷¹ Např. ve Francii.

⁷² Např. některé latinskoamerické země.

⁷³ Zejména Spolková republika Německo (právo pro tzv. pozdní navrátilce) a Izrael (tzv. „právo na návrat“), ale také Japonsko, Bulharsko, Chorvatsko a další země.

⁷⁴ Tato právo je obsaženo také ve slovenském zákoně o státním občanství.

⁷⁵ Typickým příkladem jsou malé ostrovní země jako Kapverdy nebo státečky v Karibiku, z evropských zemí tento titul nabytí občanství umožňuje pouze Irsko (byť jen nepřímo).

⁷⁶ ČERNÝ, J., VALÁŠEK, M. *České státní občanství*. Praha : Linde, 1996. 17 s. ISBN 80-7201-018-2.

⁷⁷ Např. Francie, Velká Británie, Itálie, Španělsko nebo Nizozemí.

nabývá v zásadě po rodičích a nikoliv podle místa (státu) narození. Nutno dodat, že zásadu *ius sanguinis* uplatňovaly i mnohonárodnostní státy, která se pokoušely o vytvoření „státního národa“, včetně meziválečného Československa a Jugoslávie. Tento princip až na výjimky nediskriminuje příslušníky národnostních menšin žijící v převážně národním státě. Například potomek Lužických Srbů narozený v cizině je stejně tak německým státním příslušníkem jako potomek Němců narozený v cizině.

Většina států světa ve svých zákonech o státním občanství uplatňuje současně oba zmíněné principy, kdy jeden z nich převažuje. Zákony o státním občanství České republiky a Slovenské republiky jsou postaveny převážně na principech *ius sanguinis* s prvky *ius soli*. Pouze některé latinskoamerické země uplatňují princip *ius soli* v téměř čisté podobě. Princip *ius sanguinis* v téměř čisté podobě dnes uplatňují pouze Izrael a Japonsko, do 70. let 20. století také Spolková republika Německo.

Zásady *ius sanguinis* a *ius soli* se sice primárně týkají jen titulu nabývání občanství při narození, avšak mají svůj vliv i na ostatní kategorie nabývání občanství. Zákony postavené na principu *ius soli* jsou obecně mnohem vstřícnější k naturalizaci cizinců než zákony postavené na zásadě *ius sanguinis*, ačkoliv to nemusí vždy platit jako pravidlo. Zákony postavené na zásadě *ius sanguinis* jsou naproti tomu výrazně vstřícnější k udělování státního občanství na základě pouhého národnosti, což je institut, který zákony postavené na zásadě *ius soli* prakticky neznají, protože národnost se v jejich chápání rovná státní příslušnosti.

Odlíšné principy *ius sanguinis* a *ius soli* v zákonech o státním občanství jednotlivých států vedou ve svém důsledku ke vzniku dvojího či vícenásobného občanství⁷⁸, což je v mezinárodním právu i v mezinárodních vztazích považováno spíše za nežádoucí jev, kterému se státy snaží předcházet dvoustrannými dohodami o předcházení vzniku dvojího občanství⁷⁹. Avšak ke vzniku dvojí a vícenásobného občanství může docházet také u dětí ze smíšených manželství, kdy rodiče pocházejí ze dvou různých států, jejichž zákony o státním občanství jsou shodně postaveny na zásadě *ius sanguinis*. Pouze zákony jednotlivých zemí vytvořené na principu *ius soli* si nemohou vzájemně konkurovat a zakládat vznik dvojího či vícenásobného občanství.

---

⁷⁸ ČEPELKA, Č., ŠTURMA, P. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha : C.H.Beck, 2008. 335-341 s. ISBN 978-80-7179-728-9.

⁷⁹ Střet státního občanství dvou a více států řeší např. Haagská úmluva o některých otázkách střetů zákonů o státním občanství z roku 1930, která je dodnes platná.

2. Kontinuita a nástupnictví států (podle vídeňských úmluv)

Otázka sukcese států má větší význam pro třetí země a obecně pro mezinárodní společenství než pro samotné nově vzniklé státy. Před rokem 1945 platila pro nově vznikající státy velmi výhodná zásada, že nově vzniklý stát nebyl nijak vázán smlouvami ani závazky svého předchůdce (na jehož území vznikl) a to dokonce ani v otázce dluhů. Jedině, že by se k těmto smlouvám a závazkům sám přihlásil, pokud pro něj byly závazné. Po vzniku OSN vyvstala naléhavá potřeba změnit tento stav krajně nevýhodný pro třetí země a posílit v rámci celého mezinárodního společenství „smluvní jistoty“.

V roce 1978 vstoupila v platnost *Vídeňská úmluva o sukcesi států ve vztahu ke smlouvám* následovaná v roce 1978 *Vídeňskou úmluvou o sukcesi států ve vztahu ke státnímu majetku, státním archivům a státním dluhům*.

Tyto mezinárodní úmluvy stanovily pravidla pro určování nástupnictví u nově vznikajících států (třeba i proti jejich vůli) a jasně vymezily okruh závazků, které je nový stát povinen převzít po svém předchůdci.

V obsahu smluv se opět projevil rozdílný přístup mezinárodního společenství ke dvěma kategoriím nově vznikajících států. Úmluvy stanoví odlišná práva a povinnosti pro nové státy vznikající v rámci procesu dekolonizace a pro ostatní nově vzniklé státy.

Státy, které vznikly v rámci procesu dekolonizace, nejsou vázány smlouvami a závazky bývalých koloniálních mocností, avšak mohou se k libovolnému počtu smluv i závazků samy přihlásit.

Ostatní nově vzniklé státy jsou povinny většinu závazků po svém předchůdci převzít, avšak ne vždy v plném rozsahu. Detaily stanoví vídeňské úmluvy. Nově vzniklý stát například nemusí uznat mezinárodní smlouvy uzavřené jeho předchůdcem, na jejich základě jsou na území nového státu umístěna cizí vojska nebo vojenské základny.

Vídeňská úmluva o sukcesi států ve vztahu ke státnímu majetku, státním archivům a státním dluhům jde ještě dál a rozšiřuje „smluvní jistoty“ dokonce i v oblasti mezinárodního práva soukromého.

V. Mezinárodní uznání

Každý nový stát fakticky vzniká v okamžiku deklaratorního projevu vlastní vůle nabyt charakteru státu se všemi mezinárodněprávními účinky (nejčastěji formou deklarace nebo proklamace nezávislosti či státní suverenity nebo přijetím prvního recepčního zákona). Jak bylo podrobně vysvětleno v kapitole *Stát a státní suverenity*, odborná obec zůstává rozdělena v názoru, zdali pouhá faktická existence nového státního útvaru postačuje v mezinárodním právu k tomu, aby absolutně suverénní politický útvar vázaný k určitému území byl automaticky považován za stát ve smyslu mezinárodního práva.

Podle *deklaratorní teorie* ke vzniku mezinárodněprávní subjektivity státu stačí jeho pouhé vlastní vyhlášení a faktická existence – čili skutečný výkon nové a absolutně nezávislé veřejné moci nad lidským společenstvím na geograficky vymezeném prostoru. Tento výklad chápání mezinárodněprávní subjektivity nového státu se přitom může opřít o ustanovení článků 1, 3, 6 a 7 *Úmluvy o právech a povinnostech států* z roku 1933, která jako dosud jediný mezinárodněprávní dokument vymezuje práva a povinnosti států a s jistou mírou autority poskytuje i výklad jejich mezinárodněprávní subjektivity (byť ne závazně a zcela jednoznačně).

Podle *konstitutivní teorie* je zcela nezbytné také závazné a výslovné uznání nového státního subjektu ze strany významné části ostatních subjektů mezinárodního práva, zejména ostatních států (a to v dostatečné míře). Teprve až v tomto okamžiku se stát stává skutečným subjektem mezinárodního práva nabytým absolutní suverenitou, – pochopitelně s retroaktivními účinky *ex tunc*.

V předchozích kapitolách jsem vyjádřil důvody svého přesvědčení, proč se přikláním spíše ke *konstitutivní teorii*. Rád bych jej na tomto místě doplnil ještě o jeden argument:

Proces vzniku nového státu dosud není mezinárodním právem nijak závazně upraven (což mimochodem stoupenci *konstitutivní teorie* považují za vážný nedostatek). Koordinační mezinárodněprávní řád proto za neexistence kodifikované mezinárodněprávní normy nevyklučuje možnost faktického ustanovení takového nového státního útvaru, který by vznikl bez prokazatelného projevu vůle obyvatel⁸⁰ nebo jehož vznik by významnou měrou narušil

---

⁸⁰ Takovým příkladem by mohlo být např. vyhlášení nezávislosti Bosny a Hercegoviny v březnu 1992. Referendum o nezávislosti bylo v rozsáhlých částech země místním (srbským) obyvatelstvem zcela bojkotováno. Část voličů (hercegovinští Chorvaté) ho navíc chápala pouze jako mezistupeň k prosazení vyššího konečného cíle – připojení jimi obývaného území k Chorvatsku. Skuteční stoupenci nezávislé Bosny a

dosavadní konsensuální rozvoj mezistátních nebo vnitrostátních vztahů v určitém regionu⁸¹. Mezinárodní společenství by proto podle mého názoru mělo mít k dispozici nástroje, jak případné samozvaně vyhlášené „státy“ (bez prokazatelné vůle obyvatel či směřující proti míru v regionu) z mezinárodněprávních vztahů zcela vyloučit a nepřiznat jim ani základní práva a povinnosti států ani způsobilost k právním úkonům státu. Minimálně do doby, než bude proces vzniku nového státu závazně kodifikován v pramenech mezinárodního práva veřejného.

Bez ohledu na přetrvávající rozpor mezi *deklaratorní* a *konstitutivní teorií* lze přesto v konsensu obou teorií konstatovat, že závazné a výslovné mezinárodní uznání nového státu (ze strany ostatních států i mezinárodních organizací) patří mezi mimořádně důležité, ba přímo klíčové okamžiky při situování nového státu, které spolurozhodují o jeho plnohodnotném zapojení do mezinárodního společenství. Státy, které všeobecného mezinárodního uznání nedosáhnou, nejenže zůstávají stranou světového dění a nemohou se podílet na normotvorbě koordinačního mezinárodního právního řádu, ale navíc jsou vystaveny i značnému riziku existenčního zániku ve své další blízké či vzdálené budoucnosti. Dokonce platí obyčej, že plnohodnotným státem je pouze členská země OSN (pochopitelně s výjimkou Švýcarska⁸²).

Hercegoviny tak byli v podstatě v menšině. Navíc bylo popřeno demokratické pravidlo přirozeného právo bosenských Srbů, Chorvatů a dokonce i části Muslimů (Autonomní oblasti Západní Bosna v oblasti Bihaće).

⁸¹ Typickým příkladem je vyhlášení nezávislosti Kosova, které vedlo k válce za účasti více států (zemí NATO). Navíc hrozilo, že ozbrojený konflikt přeroste i do okolních zemí (Makedonie, Černá Hora, Řecko).

⁸² Švýcarsko se stalo členem OSN až v roce 2002. Jeho plnou mezinárodněprávní subjektivitu však před vstupem do světové organizace nikdo nezpochybňoval. Švýcarsko svůj vstup do OSN desítky let odkládalo s odkazem na svou přísnou neutralitu, kterou ostatní svět zcela respektoval.

1. Uznání ze strany jiných států

Institut mezinárodního uznání nového státu ze strany ostatních subjektů mezinárodního práva je instrumentem primárně v rukou států jako jediných absolutních suverénů v koordinačním mezinárodním právním řádu. Mezinárodní organizace samy o sobě (bez primární vůle členských zemí) nemohou nové státy uznávat. Proces uznání leží pouze v rukou států a jejich politických reprezentací.

O akceptaci nového státu rozhoduje podle dosavadních mezinárodních obyčejů každý stát zcela samostatně a dokonce fakultativně, byť v rámci NATO i Evropské unie (a obdobně i v rámci *Ligy arabských zemí*, *Africké unie* či *Společenství nezávislých států*) sílí snahy o sladění postupu i v této otázce a o společném předjednání mezinárodního uznání v konkrétních případech. Jak ale ukázal nedávný příklad problematického mezinárodního uznání fakticky nezávislého Kosova, rozhodnutí o uznání nového státu přes všechny snahy nadále spadá výhradně do kompetence každého suverénního státu bez ohledu na jeho případné členství v jakékoliv mezinárodní organizaci. K uznání ho nemůže přimět žádná multilaterální smlouva, deklarace OSN ani členství v mezinárodní organizaci. Případ Kosovo rozdělil dokonce i členské země Evropské unie, která jako supranacionální a nejužší mezinárodní organizace směřuje k jednotné zahraniční politice a k vytvoření společného institutu politické reprezentace pro zahraniční vztahy. Avšak otázka konkrétního případu mezinárodního uznání nového státu dokázala rozdělit členské země i této unifikující se organizace.

Podle učebnic mezinárodního práva veřejného i mezinárodních vztahů může stávající stát uznat nově vznikající státní subjekt dvěma způsoby⁸³, které mají rozhodující vliv na zařazení nového státu do mezinárodního společenství:

- (1) *de facto* (fakticky)
- (2) *de iure* (právně, závazně)

Faktické uznání představuje pouhou akceptaci nového reálného stavu (existence nového státního útvaru) ze strany uznávajícího státu (států). Takové uznání je v zásadě nezávazné, většinou nevýslovné a kdykoliv později zase odvolatelné. Má pouze podmíněnou, dočasnou a omezenou platnost. Faktické uznání má nejčastěji *konkludentní formu (per facta*

---

⁸³ DAVID, V. – SLADKÝ, P. – ZBOŘIL, F. *Mezinárodní právo veřejné*. 3. doplněné a přepracované vydání. 151-152 s. Praha : Linde, 2006. ISBN 80-7201-628-8.

concludetia) učiněnou nepřímo, nezávazně a nevýslovně. Například tím, že uznávající stát uzavře s novým státem určitou formální smlouvu (čímž uzná druhou stranu za partnera pro oboustranné vztahy), začne respektovat jím vystavené cestovní doklady nebo veřejné listiny, přijme na své území jeho hospodářskou misi či stálé politické zastoupení. Existují však i případy, kdy stávající stát rozvíjí s takto nezávazně a nevýslovně uznaným novým státem zcela obvyklé dvoustranné vztahy a uzavírá s ním i dlouhodobé a obsáhlé vojenské, hospodářské i politické smlouvy, avšak s ohledem na své další mocenské zájmy a mezinárodněprávní závazky k závaznému uznání přesto nehodlá přikročit⁸⁴.

Naproti tomu mezinárodní uznání *de iure* je výslovné, závazné a nelze ho vzít zpět⁸⁵. Mezinárodní právo pro tento „vyšší typ“ mezinárodního uznání rovněž nepředepisuje žádnou závaznou formu ani náležitosti, které je třeba dodržet. Záleží na vůli každého uznávajícího státu, jakou formu si pro tento veřejný krok zvolí. O mezinárodním uznání nového státu rozhoduje nejčastěji vláda, jen ve výjimečných případech parlament, panovník či jiný reprezentativní orgán. Uznání má nejčastěji podobu nóty vydané vládou, avšak akt mezinárodního uznání může být realizován i jinou formou: může být například součástí obsahu dvoustranné smlouvy, proklamace či jednostranného vyhlášení. Avšak vůle závazně uznat nově vzniklý stát musí být projevena veřejně a výslovně.

Akt závazného mezinárodního uznání *de iure* uznávající stát nijak nezavazuje k dalším krokům vůči uznanému státu, dokonce ani k navázání diplomatických vztahů⁸⁶ ani k rozvíjení dvoustranných mezistátních vztahů. Veškeré další kroky směřující k dalšímu rozvoji a posílení vzájemných vztahů spočívají výhradně na vůli obou států a mají pouze fakultativní povahu.

Na závěr této podkapitoly bych rád zmínil ještě negativní vymezení obsahu institutu mezinárodního uznání nově vzniklého státu jiným již stávajícím státem. Za mezinárodní uznání a to ani *de facto* nelze považovat spoluúčast vzájemně se neuznávajících států na

---

⁸⁴ Nejznámějším příkladem jsou takto vymezené vztahy většiny zemí světa s mezinárodně neuznávanou Čínskou republikou (Tchaj-wanem).

⁸⁵ DAVID, V. – SLADKÝ, P. – ZBOŘIL, F. *Mezinárodní právo veřejné*. 3. doplněné a přepracované vydání. 151-152 s. Praha : Linde, 2006. ISBN 80-7201-628-8.

⁸⁶ ČEPELKA, Č., ŠTURMA, P. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha : C.H.Beck, 2008. 453-456 s. ISBN 978-80-7179-728-9.

mezinárodní konferenci, jejich souběžný spolupodpis pod širší multilaterální smlouvou či členství ve stejné mezinárodní organizaci, například OSN⁸⁷.

---

⁸⁷ Členy OSN jsou Izrael i muslimské země (jako Sýrie, Írán nebo Libye), přestože se vzájemně neuznávají a to ani *de facto*.

2. Přijetí do mezinárodních organizací a za člena OSN

Nově vzniklé a mezinárodně *de iure* uznané státy jsou přijímány za členy mezinárodních organizací na základě projevu vůle členských zemí těchto organizací, nikoliv na základě vůle organizací samotných. Mezinárodní organizace totiž nejsou nabyty plnou subjektivitou absolutních suverénů v mezinárodním právním řádu. Jejich subjektivita je sekundární a je odvozena od vůle členských států (s výjimkou OSN).

Nový stát může být přijat za člena mezinárodní organizace pouze tehdy, pokud s tím vysloví souhlas jednotlivé členské země v souladu s vnitřními pravidly a regulami organizace. Například Evropská unie a Evropská společenství vyžadují souhlas všech členských zemí s přijetím nového člena. Některé organizace, včetně OSN, mají o něco mírnější kritéria, založená na souhlasu převažující většiny a bezvýhradnosti nejdůležitějších členů.

Nejtransparentnějším příkladem uplatnění principu vůle jednotlivých členských zemí v rámci mezinárodní organizace při přijímání nových členů je případ Makedonie, která deklarovala svou plnou státní nezávislost v roce 1991. Ačkoliv ji velká většina států světa vzápětí závazně (*de iure*) uznala, přesto se v následujících letech mimořádně obtížně zapojovala do mezinárodních organizací, jejichž stávajícím členem bylo Řecko. Vlivný sousední stát, navíc člen EU, měl vůči novému státnímu útvaru výhrady ohledně jeho názvu a státní symboliky. Ve vztazích EU – Makedonie uplatňovalo Řecko své právo veta, kterým v EU jako členský stát disponovalo. Zkomplikovalo také začlenění Makedonie do OSN⁸⁸.

Některé mezinárodní organizace disponují zvláštním „vyšším stupněm“ své mezinárodní subjektivity a jsou ve svých rozhodnutích ve věci rozvíjení vztahů s nově vzniklými státy méně závislé na vůli členských zemí. Jedná se především o *Mezinárodní výbor Červeného kříže* a *Organizaci spojených národů*.

*Mezinárodní výbor Červeného kříže*⁸⁹ představuje zvláštní případ, který v procesu mezinárodního uznávání nových států zcela vybočuje z řady. V mezinárodním společenství vystupuje jako čistě humanitární organizace bez jakýchkoliv politických zájmů (vlastních či

---

⁸⁸ Nový stát nakonec vstoupil do světové organizace pod názvem Bývalá jugoslávská republika Makedonie (FYROM).

⁸⁹ MALENOVSKÝ, J. *Mezinárodní právo veřejné. Obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště k právu českému*. 5. podstatně upravené a doplněné vydání. 145-146 s. Brno : Doplněk a Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4474-6.

zprostředkovaných). Za účelem zmírňování humanitárních katastrof či v zájmu jejich předcházení navazuje při své činnosti vztahy i se subjekty, které stojí mimo mezinárodní právo (válčící strany ve vnitrostátních konfliktech, povstalecká hnutí, samozvané mezinárodně neuznané státy, atd.). Navazování těchto vztahů ale nemá žádný dopad na etablování těchto jinak neuznávaných subjektů v mezinárodním společenství a není součástí procesu jejich mezinárodního uznání.

Druhou významnou mezinárodní organizací s vlastní subjektivitou je *Organizace spojených národů* (OSN). V procesu mezinárodního uznání nově vzniklých států hraje velmi důležitou, ba dokonce rozhodující roli. Okamžik přijetí za člena OSN završuje cestu nového subjektu k jeho plnému mezinárodnímu uznání. Tím, že se nový stát stane členem OSN, získává na základě ustanovení *Charty OSN* plné mezinárodní garance k respektování své státní suverenity ze strany všech ostatních členů mezinárodního společenství, členů i nečlenů OSN, a dostává se mu plné mezinárodní ochrany. Vztahují se na něj všechny mezinárodněprávní dokumenty OSN týkající se ochrany a nedotknutelnosti jeho mezinárodněprávní suverenity (kromě *Charty OSN* především *Deklarace zásad mezinárodního práva týkajících se přátelských vztahů a spolupráce mezi státy v souladu s Chartou OSN*⁹⁰).

Vstup do OSN je chápán jako okamžik plného mezinárodněprávního závazného uznání nového státu. Každý nově vznikající stát proto usiluje o co nejrychlejší vstup do světové organizace.

Pro přijetí do OSN musí nově vzniklý stát splňovat následující podmínky⁹¹, obecně platné pro mezinárodní uznání:

- musí vzniknout na demokratickém základě
- musí respektovat lidská práva, zásady *Charty OSN* a dalších stěžejních mezinárodněprávních dokumentů
- musí zaručit práva národnostním menšinám
- musí respektovat stávající státní hranice a jejich podobu případně měnit pouze mírovou cestou

---

⁹⁰ Zvláště body a) „státy jsou si právně rovny“ a d) „územní celistvost a politická nezávislost státu jsou nedotknutelné“.

⁹¹ POTOČNÝ, M., ONDŘEJ, J. *Mezinárodní právo veřejné : zvláštní část*. 5. doplněné a rozšířené vydání. 151-152 s. Praha : C.H. Beck, 2006. ISBN 80-7179-536-4.

- musí se připojit k dohodě o nešíření jaderných zbraní a převzít všechny závazky v oblasti odzbrojení, které přijal předchozí stát, na jehož území nový stát vznikl
- otázky týkající se sukcese států a další spory řešit arbitráží

Proceduru přijímání nových členů do OSN upravují ustanovení článku 4 odstavce 2 *Charty OSN*⁹². Procedura se skládá ze dvou fází: (1) nejprve *Rada bezpečnosti OSN* hlasuje o doporučení k přijetí, (2) o přijetí samotném pak hlasuje *Valné shromáždění OSN*, ale pouze v případě kladného doporučení rady. Při hlasování v radě o „doporučení“ nesmí žádný stálý člen uplatnit své právo veta. Shromáždění rozhoduje dvou třetinou většinou. V praxi to znamená, že za člena OSN může být přijat pouze stát, proti kterému se nepostaví žádný z pěti stálých členů Rady bezpečnosti OSN (USA, Francie, Velká Británie, Ruská federace a Čínská lidová republika) a pro který se vysloví minimálně dvě třetiny stávajících členů OSN. Z těchto důvodů se členy OSN nemohou v první řadě stát samozvané státy, které by případně vznikly na území a proti vůli stálých členů *Rady bezpečnosti OSN*⁹³.

---

⁹² ČEPELKA, Č., ŠTURMA, P. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha : C.H.Beck, 2008. 486-488 s. ISBN 978-80-7179-728-9.

⁹³ Např. fakticky nezávislé Čechensko v 90. letech 20. století nebo Čínská republika (Tchaj-wan).

3. Problematika mezinárodně neuznaných států

Otázka mezinárodní uznání nových států tvoří stěžejní téma této diplomové práce a prostupuje prakticky všemi jejími kapitolami jako hlavní dějová linie. Mezinárodnímu uznání při konstituování nových států přikládám zcela mimořádný význam. Jak jsem již několikrát zmínil, jsem stoupencem *konstitutivní teorie*. Pouze mezinárodně plně uznaný stát, jehož mezinárodněprávní subjektivitu jako nezávislého státu akceptuje všech pět stálých členů *Rady bezpečnosti OSN* a dvě třetiny dalších států světa (dvě podmínky k přijetí do OSN), se stává skutečným rovnoprávným partnerem ve vztazích s ostatními absolutními suverény v koordinačním mezinárodním právním řádu, může se těšit plným garancím pro svou suverenitu ze strany mezinárodního společenství a může se podílet na normotvorbě mezinárodního právního řádu. Pouze tehdy se jedná o stát s perspektivou stálosti a neměnnosti.

Avšak v současném světě existují vedle mezinárodně uznaných států (členů OSN) také faktické státní útvary, které mezinárodního uznání nedosáhly nebo ho dosáhly pouze v nedostatečné míře. Jejich složitá a krajně nejistá existence nám připomíná, jak je plné mezinárodní uznání (přijetí za člena OSN) pro nový státní útvar nesmírně důležité. Bez něj je vystaven vysokému riziku zániku a také trvalé nestabilitě. Rád bych na závěr kapitoly věnované tématu mezinárodního uznání jmenoval několik konkrétních případů takových to subjektů. Všechny jsou přitom zdrojem napětí v mezinárodních vztazích.

Zřejmě nejznámějším příkladem mezinárodně neuznaného státu v současném světě je Čínská republika (Tchaj-wan), která fakticky existuje už od roku 1949. Její pozice v mezinárodním společenství je o to složitější, že až do roku 1971 zastupovala „jednotnou Čínu“ v OSN a tudíž se těšila statutu mezinárodně uznaného státu alespoň ze strany západních zemí. Avšak v roce 1971 tento statut ztratila ve prospěch pevninské Čínské lidové republiky, která nahradila Čínskou republiku i v *Radě bezpečnosti OSN*. Západní země, včetně tří stálých členů *Rady bezpečnosti OSN*, se tehdy rozhodly pro tento neobvyklý krok ze tří čistě geopolitických důvodů:

- Čínská lidová republika tehdy významně posílila své faktické mezinárodní postavení rozvojem nových vojenských technologií (vyvinula atomové a vodíkové zbraně a mezikontinentální raketové nosiče těchto zbraní).
- Západ usiloval o zlepšení vztahů s Východem (ve stejné době se uskutečnilo také přijetí obou německých států do OSN).

- Došlo k sovětsko-čínské roztržce, čehož se Západ rozhodl využít právě tím, že podpořil Čínu a zvýšil její mezinárodní vliv jako protiváhu vůči Sovětskému svazu.

Je zajímavé srovnání, jak mezinárodní společenství, rozdělené na východní a západní hemisféru, ve své době zcela odlišně vyřešilo na půdě OSN problém „dvojí Číny“ a „dvojího Německa“. Zatímco německý případ řešilo kompromisem a fakticky uznalo rozdělení Německa na dva mezinárodně plně uznané státy, v čínském případě dalo přednost „silnějšímu“ subjektu a „slabší“ dokonce zbavilo jeho dosavadní mezinárodněprávní subjektivity.

Avšak Čínská republika po roce 1971 nezanikla (nebyla připojena k pevninské Číně) a dokonce s ní západní země nepřerušily své dosavadní čilé styky. Pouze se od té doby uskutečňují mimo rámec plného mezinárodní uznání. Například USA dodnes poskytují Čínské republice své obranné záruky srovnatelné se zárukami poskytnuté Jižní Koreji. Čínskou republiku dnes *de iure* uznává jen něco málo přes dvacet zemí světa, většinou se jedná o ostrovní ministátečky v Oceánii a Karibiku. Z evropských zemí Čínskou republiku uznávají pouze Makedonie a Vatikán.

V posledních letech na Tchaj-wanu sílí tendence orientovat se pouze na vlastní nezávislost (podobně jako dva německé státy na počátku 70. let 20. století) a opustit myšlenku zastupování „jednotné Číny“. Ani s tím však Čínská lidová republika nesouhlasí a území Tchaj-wanu dále považuje za součást svého území.

Druhým nejznámějším příkladem mezinárodně neuznaného státu je Republika Kosovo. Řadím ji k mezinárodně neuznaným státům především z toho, že není (a v dohledné době se ani nestane) členem OSN. Republika Kosovo fakticky existuje, dokonce pod dočasnou správou OSN, a mezinárodně ji *de iure* uznalo již minimálně 64 zemí⁹⁴, včetně tří stálých členů *Rady bezpečnosti OSN*⁹⁵.

V souvislosti s kosovským případem se objevil nový instrument v mezinárodním právu: vedle institutu uznání *de iure* také institut „výslovného neuznání“. Téměř 50 států⁹⁶ vydalo proklamaci či oficiální vyhlášení svých politických reprezentací, příslušných k uznání

---

⁹⁴ Včetně České republiky.

⁹⁵ USA, Velká Británie a Francie.

⁹⁶ Včetně Slovenska.

jiného státu, že Kosovo za samostatný stát ve smyslu mezinárodního práva neuznávají. Mezi nimi i dva stálí členové Rady bezpečnosti OSN⁹⁷.

Kosovo tak nespĺňuje ani jednu ze dvou základních podmínek k tomu, aby mohlo být přijato za člena OSN:

- proti přijetí jsou výslovně dva stálí členové Rady bezpečnosti OSN
- proti přijetí je výslovně více než třetina členských zemí.

Kromě těchto dvou nejkřiklavějších příkladů existuje ještě řada dalších mezinárodně neuznaných, ale fakticky existujících států. Jen na politické mapě současné Evropy jsou situovány čtyři takové státní útvary: Podněsterská republika (na území Moldavska), Abcházie a Severní Osetie (na území Gruzie) a Severokyperská republika (na území Kyperské republiky). V 90. letech 20. století bylo takových státních útvarů v Evropě ještě více: Čečenská republika (na území Ruské federace), Republika srbská (v Bosně a Hercegovině), chorvatská Republika Hercig-Bosna (v Bosně a Hercegovině) a Republika srbská Krajina (na území Chorvatska). S ambicí státní samostatnosti vystupovala také Tatarská republika a Ingušská republika (na území Ruské federace), avšak bez výslovné deklarace.

Současnou Podněsterskou republiku neuznává žádný mezinárodně uznaný stát, přesto s ní Ruská federace i Ukrajina udržují velmi čilé styky a dokonce i Moldavsko ji považuje za partnera k jednání. Tento stát tedy není odsouzen k bezprostřednímu zániku. Abcházii a Severní Osetii uznaly *de iure* dva státy: Ruská federace a Nikaragua. V brzké době se k mezinárodnímu uznání zřejmě připojí také Bělorusko a popřípadě i další latinskoamerické země. Severokyperskou republiku uznává pouze Turecko. Tomuto mezinárodně neuznávanému státnímu útvaru hrozí zánik v souvislosti se začleněním Kypru do EU v roce 2004.

Zvláštní kapitolu tvoří vzájemné uznávání se jinak mezinárodně neuznávaných států. S výjimkou Čínské republiky, která se sama nepovažuje za „neuznávaný stát“, se téměř všechny mezinárodně neuznávané státy navzájem uznávají. Existuje dokonce *Organizace nezastoupených států a národů*⁹⁸ (UNPO - *Unrepresented Nations and Peoples Organization*), která sdružuje a hájí zájmy nejen mezinárodně neuznávaných států, ale také národů, které teprve usilují o dosažení vlastní státnosti nebo pouze o posílení svého státoprávního postavení v rámci stávajících států. Organizace, která může v určitých aspektech působit téměř recesisticky (např. pořádáním světových fotbalových šampionátů

---

⁹⁷ Ruská federace a Čínská lidová republika.

⁹⁸ Založená v roce 1991 v nizozemském Haagu.

nezastoupených národů a států⁹⁹), vykazuje určité výsledky své činnosti. Z několika zakládajících členů se později staly skutečné mezinárodně uznávané státy¹⁰⁰.

Na závěr přináším přehled mezinárodně neuznávaných států, které k 26. 2. 2010 reálně existovaly jako fakticky nezávislé subjekty mezinárodního práva:

- Čínská republika (Tchaj-wan)
- Republika Kosovo
- Podněsterská republika
- Abcházie
- Severní Osetie
- Severokyperská republika
- Somaliland
- Zanzibar
- Kurdistán (v Iráku)
- Republika Jižní Moluky
- ostrov Bougainville

---

⁹⁹ V roce 2008 se konalo v Laponsku (Švédsko).

¹⁰⁰ Arménie, Gruzie, Lotyšsko, Estonsko, Východní Timor a Palau. Členem je také Kosovo.

VI. Závěr

V předmluvě a úvodní kapitole jsem uvedl, že se ve své diplomové práci na téma *Stát jako subjekt mezinárodního práva* chci zaměřit především na problematiku konstituování mezinárodněprávní subjekty nově vznikajících států v současném světě, neboť právě tento státotvorný proces silně ovlivňovaný ostatním mezinárodním společenstvím i normami a obyčejí mezinárodního práva, dodává zřetelnější kontury současnému stavu chápání mezinárodněprávní subjektivity států v obecném slova smyslu.

Dospěl jsem k poznání, že v dnešním globalizovaném světě je mezinárodněprávní subjektivita států více vázaná a závislá na vůli ostatních členů mezinárodního společenství, než tomu bylo ještě v docela nedávné historii (v období před rokem 1945 a vznikem OSN), a absolutní suverenita států je touto vůlí do jisté míry dokonce omezována¹⁰¹.

Mezinárodní společenství si po druhé světové válce vytvořilo systém obecně přijatelných obyčejů pro mezinárodní uznávání nových států a dokonce založilo závazné normy pro přijímání nově vzniklých států do mezinárodních organizací (především do OSN), čímž získalo nad etablováním mezinárodněprávní subjektivity nových států značnou kontrolu. Jak bylo detailně vysvětleno v kapitole *Mezinárodní uznání*, státy bez mezinárodního uznání jsou odsouzeny k trvalé nestabilitě a v reálné geopolitice také velmi často skutečně zanikají. Tento fakt podle mého názoru může významně přispět k právní argumentaci ve prospěch *konstitutivní teorie*, podle které je plné mezinárodní uznání jedním ze čtyř nezbytných znaků mezinárodněprávní subjektivity státu. Mezinárodní společenství reálně spolurozhoduje o vzniku nových států a při dostatečné vůli dokáže etablování nových států účinně zabránit (viz postavení mezinárodně neuznaných států).

V kapitole *In statu nascendi a sebeurčovací právo* jsem poukázal na fakt, že mezinárodní společenství uplatňuje v otázce mezinárodního uznání a sukcese států zřetelnou duální normu. Zatímco nově vzniklým státům vzešlým z procesu dekolonizace poskytuje plnou podporu, zejména prostřednictvím deklarací a mechanismů OSN i ve vídeňských úmluvách o sukcesi států, vzniku jiných nových států se naopak snaží spíše bránit. Národy, které se hlásí o své sebeurčovací právo mimo proces dekolonizace, se tak ocitají v podstatně nevýhodnějším postavení.

---

¹⁰¹ Nejen při konstituování nových států, ale také v oblasti zakládání kogentních norem mezinárodního práva, které jsou závazné pro všechny státy.

Z reálné geopolitiky (a také z historie 19. a 20. století) můžeme vyvodit zřejmý závěr, že nové státy vznikající mimo proces dekolonizace jsou konstituovány téměř výhradně na „národním“ základě. Jejich vznik je konečným vyústěním dlouhodobých státoprávních snah společenských a politických elit kulturně plně emancipovaných národů – národů v etnickém slova smyslu. Přesto se mezinárodní společenství při vytyčování státních hranic nově vznikajících států striktně drží zásady *uti possidetis*, ačkoliv etnické hranice mnohdy nekorespondují s hranicemi zavedených historických celků.

Při vzniku nových států je jednoznačně preferováno tzv. historické právo, ač obsahuje o poznání méně demokratických prvků a mechanismů než tzv. právo přirozené, čemuž jsem se věnoval ve zřejmě stěžejní kapitole této práce *In statu nascendi a sebeurčovací právo*. Účel takového postupu je ale jasný: V zájmu zachování mezinárodní stability a právní jistoty již existujících států jako absolutních suverénů v koordinačním mezinárodním právním řádu a také s cílem zajištění snadnější sukcese států se prosazování titulu *uti possidetis*, zásady neporušitelnosti hranic a nedotknutelnosti státní svrchovanosti (což se v reálné geopolitice projevuje i jistou snahu bránit vzniku nových států mimo proces dekolonizace) jeví jako optimálnější řešení.

Seznam použité literatury

AZUD., J. *Medzinárodné právo*. Bratislava : Veda, 2003. ISBN 80-224-0753-4.

BIRMINGHAM, D. *The Decolonization of Africa*. Londýn : Taylor&Francis, 1995. ISBN 9781857285406.

COOPER, F. *Decolonization and African Society*. Cambridge : Cambridge University Press, 1996. ISBN 9780521566001.

ČEPELKA, Č., ŠTURMA, P. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha : C.H.Beck, 2008. ISBN 978-80-7179-728-9.

ČERNÝ, J., VALÁŠEK, M. *České státní občanství*. Praha : Linde, 1996. ISBN 80-7201-018-2.

DAVID, V. – SLADKÝ, P. – ZBOŘIL, F. *Mezinárodní právo veřejné*. 3. doplněné a přepracované vydání. Praha : Linde, 2006. ISBN 80-7201-628-8.

DAVID, V. – SLADKÝ, P. – ZBOŘIL, F. *Mezinárodní právo veřejné s kazuistikou*, 3. doplněné a přepracované vydání. Příbram : Leges, 2008. ISBN 978-80-87212-08-0.

DONNER, R. *The Regulation of Nationality in International Law*. Helsinky : The Finnish Society of Sciences and Letters, 1983.

EVANS, M. *International Law*. Oxford : Oxford University Press, 2006. ISBN 0199282706.

EVANS, M. D. *International Law Documents*. Oxford : Oxford University Press, 2005. ISBN 0199283125.

EVANS, M. D. – EVANS, M. – KONSTADINIDES, S. *Remedies in International Law : The Institutional Dilemma*. Londýn : Hart Publishing, 1998. ISBN 1901362353.

FILIP, J. – SVATOŇ, J. – ZIMEK, J. *Základy státovědy*. 4. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2006. ISBN 80-210-4057-2.

HOFFMAN, J. *Ústava republiky Česko-Slovenské a jejích autonomních součástí*. Praha: vlastním nákladem, 1938.

HOLLÄNDER, P. *Základy všeobecné státovědy*. 2. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-178-6.

JANKUV, J. *Medzinárodnoprávna ochrana práv príslušníkov menšín*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-210-3.

JANKUV, J.. Subjekty medzinárodného práva a ďalší aktéri medzinárodno-právnych vzťahov na prahu 21.storočia. *Acta Iuridica Cassoviensia*. ISBN 978-80-8095-024-8 2000, č. 24, s.67-93.

KLUČKA, J. *Medzinárodné právo verejné (všeobecná a osobitná časť)*, Bratislava : Iura Edition, 2008. ISBN 9788089047901.

LERNER, N. *Group Rights and Discrimination in International Law*. 2. vydání. Dordrecht : Kluwer Academic Publishers, 2003. ISBN 90-411-1982-5.

MALANCZUK, P. *Akehurst's Modern Introduction to International Law*. Londýn : Routledge, 1997. ISBN 978-0-415-11120-1.

MALENOVSKÝ, J. *Mezinárodní právo veřejné. Obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště k právu českému*. 5. podstatně upravené a doplněné vydání. Brno : Doplněk a Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4474-6.

MASARYK, T. G. *Práva přirozené a historické*. Praha: Ottovo nakladatelství, 1900.

MRÁZ, S. – POREDOŠ, F. – VRŠANSKÝ, P. *Medzinárodné verejné právo*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 2005. ISBN 80-7160-2002-7.

MRÁZEK, J. *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005. ISBN 80-86898-08-3.

ONDŘEJ, J., POTOČNÝ, M. *Obecné mezinárodní právo v dokumentech*. 2. doplněné vydání. Praha: C.H. Beck, 2004. ISBN 80-7179-814-2.

OUTRATA, V. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: Orbis, 1960.

PAVLÍČEK, V., HŘEBEJK, J. *Ústava a ústavní řád České republiky*. Praha : Linde, 1994. ISBN 80-85647-38-9.

POTOČNÝ, M., ONDŘEJ, J. *Mezinárodní právo veřejné : zvláštní část*. 5. doplněné a rozšířené vydání. Praha : C.H. Beck, 2006. ISBN 80-7179-536-4.

POSPÍŠIL, I. *Práva národnostních menšin*. Praha : Eurolex Bohemia, 2006. ISBN 80-86861-97-X.

ROZEHNALOVÁ, N., GONSORČÍKOVÁ, N. *Vybrané problémy mezinárodního práva soukromého a procesního*. Brno: Masarykova univerzita, 2004. ISBN 80-210-3515-3.

UNITED NATIONS PUBLICATION. *Collection of essays by legal advisers of states, legal advisers of international organizations and practitioners in the field of international law*. New York : United Nations, 1999. ISBN 92-1-03380-3X.

UNITED NATIONS PUBLICATION. *Making better international law : the international law comision at 50 : proceedings of the United Nations Colloquium on Progressive Development and Codification of International Law*. New York : United Nations, 1998. ISBN 92-1-033076-5.